

ARH Diss. 5-27045

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
AJALOO - KEELETEADUSKOND
NSV LIIDU AJALOO KATEEDER

ELMA TALTS

IV KLASSI ÕPILASTE ÜHISKONDLIK-
AJALOO LISED EELTEADMISED.

DIPLOMITÖÖ

Diplomand: *E. Talts*

Juhendaja: *J. Jalavirta*

*Tei NSV Liidu ajal. kat.
nr. nr. 1759*

TARTU 1963,

SISSEJUHATUS.

Kaasaja tingimustes, mil meie maal toimub kommunistliku ühiskonna hoogne ülesehitamine, omandab erilise tähtsuse kõigi nõukogude inimeste kasvatamine kommunismi kõrgete ideede vaimus. Eriti suurt tähelepanu osutab Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei meie noorsoo kasvatamisele, kuna noorsugu mitte ainult võtab osa uue ühiskonna ülesehitamisest, vaid valmistub ka elamiseks ja töötamiseks kommunistlikus ühiskonnas.

Kommunismile üleminekuks on tarvis kasvatada ja ette valmistada kommunistlikult teadlikke ja hea haridusega inimesi, kes on suutelised tegema nii füüsilist kui ka vaimset tööd, aktiivselt tegutsema mitmesugustel ühiskondliku ja riikliku elu aladel, teaduse ja kultuuri valdkonnas¹, on märgitud NLKP programmis.

Kommunistliku kasvatuses üldises süsteemis on ajalool kui õppeainel väga suur osa. Üldhariduslik polütehniline töökeskkool mitte ainult ei valmista õpilasi ette töö jaoks, vaid tema ülesandeks on tõsta õpilaste ideelis-poliitiline kasvatus uuele, senisest palju kõrgemale tasemele. Õpilastes tuleb kujundada teadlikku suhtumist ümbritsevasse elusse ning ühiskondliku elu nähtuste mõistmist. Seoses nende eesmärkidega ning ülesannetega kasvab ajaloo õpetamise tähtsus.

¹Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1961., lk. 113.

Vastavalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusele 8.oktoobrist 1959.a. "Mõningatest muudatustest ajaloo õpetamisel koolides" ning EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusele 18.maist 1960.a. "Ajaloo õpetamisest Eesti NSV Koolides" algab ajaloo õppimine koolis algkooli IV klassist episoodiliste jutustustena NSV Liidu ja Eesti NSV ajaloost.

IV klassi ajalookursuse ülesandeks on esialgse episoodilise kujutluse andmine ühiskonna arengu põhijoontest. Õpilased õpivad tundma inimeste elu ürgkogukondliku, pärisorjusliku, kapitalistliku ja sotsialistliku korra ajal. Tänapäeva ning mineviku kõrvutamise aitab õpilastel hinnata olevikku ja õpetaja abiga heita pilk ka tulevikku. Õpitav materjal aitab õpilastel mõista töö osa inimeste elus. Siin kujundavad põhimõist^{ed} on abiks süstemaatilise kursuse õppimisel kaheksaklassilises koolis.

Ajaloo õppimine IV klassis aitab kasvatada õpilastes nõukogude patriotismi, tööarmastust, austust inimeste vastu ja kõige selle vastu, mis on inimeste poolt loodud, proletaarset internatsionalismi ning huvi ajaloo ja kaasaja ühiskondlik-politilise elu vastu. Ajalugu peab arendama ka õpilaste ühiskondlikku mõtlemist ning iseseisvat arutlusvõimet.

Kõigest eelnevast tuleneb suur osatähtsus IV klassi õpilaste õpetamises ning kasvatamises.

On arusaadav, et ühiskonna kultuuriline tõus ei saabu iseendast. Selleks on tarvis tõsta ka õppe- ja kasvatustöö kvaliteeti, rajada see objektiivsetele pedagoogilistele seaduspärasustele.

Lapse kasvamine ja arenemine toimub kindlate objektiivse-

te seaduste kohaselt, mida peab arvestama iga kasvataja.

Inimese kogu tegevus, kaasa arvatud ka psüühilised protsessid, on tema ümbruskonna ja organismi sisekeskkonnas mõjude tulemuseks. Inimese käitumist pole võimalik mõista ja analüüsida, kui seda tehakse lahus ümbrusest. Tuleb arvestada kogu situatsiooni.¹

Õpilase reageerimine mitmesugustele ärritustele ja mõjudele oleneb ka õpilase närvisüsteemist ja varasemast kogemusest.²

Kõiki neid tegureid peab õpetaja arvestama oma töös. Ta peab tundma keskkonna mõjusid, sest ainult neid tundes on võimalik kasutada omalt poolt õigeid mõjutusi, paralüüsida ebasoovitavaid ja toetada kasulikke.

Inimese kogu elutegevuse kõrgemaks regulaatoriks, välis- ja sisekeskkonna mõjude vastuvõtjaks ja antavate vastuste, s.o. inimese tegevuse juhtijaks on suuraju.³

Ajukoore juhtivat osa peab arvestama iga pedagoog oma praktilises tegevuses.

Suurajus on üheaegselt palju erutuskoldeid, mis on esile kutsutud mitmesuguste ärritajate poolt. Kõige tugevam erutuskolle saavutab võidu teiste üle. Ja missugune neist ärritajaist kujuneb dominandiks, oleneb selle suhtelisest tugevusest antud momendil.¹

¹ E. Koemets , Kõrgem närvitegevus ja pedagoogika, Tallinn, 1963, lk. 9.

² E. Koemets , I. P. Pavlovi õpetuse rakendamine õppe- ja kasvatus-töös, Tallinn, 1953, lk. 7.

³ S. ealsamas, lk. 9.

Suur osa ~~on~~ domineerivate erutuskollete sihipärasel kujundamisel on õpetajal. Kui õpetaja oskab õppeainet huvitavalt edasi anda, kui ta oskab siduda õpilastele tundmatut materjali tuntuga, siis saavutab ta õpilaste tähelepaneliku ja huvitatud osavõtu õppetunnist. Sellisel juhul kujuneb dominandiks õppetöö.¹

Õpilased õpivad tundma ainult subjektiivselt tundmatut. Nad ei avasta tegelikult uusi tõdesid. Nende tunnetust juhib õpetaja. Seepärast on võimalik neid juhtida lühima ajaga kõige lihtsamal viisil "uute" tõdede mõistmisele.²

On tähtis, et koolis omandatud teadmised oleksid rakendatavad elus ilma suuremate ümberkujundamisteta. Mida tugevam on motivatsioon, mida suurem on õpilaste arusaamine teadmiste elulisest tähtsusest, seda püsivamad on teadmised.

Õppetöö all mõistame me uute mõistete omandamist, mis peegeldavad objektiivse tegelikkuse seoseid ja seaduspärasusi.³

Mõistete kujundamine on keeruline ning pikaajaline protsess, mis omab õpilaste õpetamisel, kasvatamisel ja nende loogilise mõtlemisvõime arendamisel erakordset tähtsat osa. Seepärast peavad õpetajad sellele osutama täit tähelepanu.

¹ Sealsamas, lk. 13.

² A. Elango ja H. Liimets, Loengud pedagoogikast I, Tartu, 1960, lk. 80.

³ E. Koemets, I. P. Pavlovi õpetuse rakendamisest õppe- ja kasvatustöös, lk. 47.

Kõike maailmas eksisteerivat saab inimene teada võrdlemise kaudu. Millegi uue tunnetamisel kasutab ta paratamatult oma teadvuses varem olemasolevate kujutluste ja mõistete tagavara. Sellepärast on mõiste kujundamisel vaja seda võimalikult rohkem võrrelda teiste analoogiliste mõistetega, mis on antud mõistele kas vastandlikud või sarnased.¹

Õpilasel on juba õpetamise algusel teatud hulk kujutlusi, mõsteid ja üldistusi. Need on ta omandanud suhtlemisel kaasinimestega ja igapäevase elu ning töö praktikas. Teistelt võetakse üle selliseid mõsteid, mida nad juba kasutavad oma tegevuses, need on nn. valmismõisted, mis ei ole aga alati vastavuses nende mõistetega, mida kasutatakse teaduses. Neid võib nimetada populaarseteks või eelteaduslikeks.² Eelteaduslikel mõistetel kas olulised tunnused pole küllalt eristatud ebaolulistest või puuduvad hoopis.³

Teiselt poolt omandab^{ku} mõsteid koolis õppetöö käigus. Siin toimub õpetaja juhtimisel mõistete plaanipärane kujundamine. Muidugi ei kujundata õppetöös nooremal astmel kohe teaduslikke mõsteid, vaid neile lähenetakse järk-järgult, olenevalt õpilase võimete arenemisest.

Mõistete kujunemine algab vaatlemise ja tajumise protsessis, mille käigus eraldatakse olulised tunnused mitteolulistest, võrreldakse varem tuntuga, näidatakse ühiseid ja erinevaid tunnuseid ja lõpuks seotakse mõiste sõnaga. Kui palju on sõna-

1. A. Elango ja H. Liimets, Loengud pedagoogikast I, lk. 31.

2. Sealsamas, lk. 30.

3. Psühholoogia, õpik pedagoogilistele instituutidele (peatoimetaja A. A. Smirnov), Tallinn, 1960., lk. 222.

ga seotud üldistust, kui täielik ja teaduslik see peab olema ja saab olla, see oleneb õpilase arenemistasemest.¹

Mõiste kujundamisel on seda parem, mida aktiivsemalt õpilane sellest osa võtab. Vastasel juhul võib õpilasel meelde jääda ainult sõna, millega ta ei seo vajalikku sisu ja tekib formalism.

Inimene ei reageeri mitte ainult sõna välisele kõlale või tähelisele pildile, vaid sõna tähendusele, tema mõttelisele sisule. Näiteks algklasside õpilased suudavad loetud tekstist üldistavalt kõnelda alles pärast seda, kui nad mõttes on loonud pildi, st. kujutlenud teksti sisu.²

Inimese kogu elutegevus eeldab I ja II signaalsüsteemi lahutamatu ja enam-vähem tasakaalustatud koostööd.

"Normaalne inimene - rääkis I.P. Pavlov, - kasutab teist signaalsüsteemi efektiivselt ainult seni, kuni see püsisvalt ja õigesti on kooskõlas esimese signaalsüsteemiga.³

Mõistete kujundamisel peab iga õpetaja endale aru andma sellest, kas kõik tema poolt tarvitataavad sõnad on õpilastele arusaadavad ja kutsuvad esile vastavad kujutlused.⁴

¹ M. Usai, Matemaatiliste mõistete kujunemine, "Nõukogude Kool" nr.1, 1963, lk.23.

² E. Koemets, I.P. Pavlovi õpetuse rakendamisest õppe- ja kasvatus- töös, lk.48.

³ Павловские среды, т.111, М.-Л., Изд-во АН СССР, 1949, стр.318.

⁴ Psühholoogia, õpik pedagoogilistele instituutidele, Tallinn, 1960., lk.285.

Et selles selgusele jõuda , tuleb õpetajal selgitada, missugused on õpilaste olemasolevad kujutlused ja teadmised käsitlusele tuleva mõiste või selle sõnalise väljendusvormi alalt.

Iga uus katkend tuleb lapse teadvuses eelnevalt oman-
tatud teadmistega mingisugusel kujul assimiläärida.

Õpilastele tundmatute nähtuste ja sündmuste kujutlemi-
ne sõltub suurel määral sellest, kuidas neid kirjeldatakse.
Väga oluline on mõiste sisus esile tuua just seda, mille poolest
ta erineb teisest tuntud mõistest. Vastasel korral võib uus
kergesti moonduda vana mõjul, muutuda sarnaseks hästituntuga.¹

Mida selgemad ja kindlamad on õpilastel kujutlused ja
mõisted , seda ladusamalt läheb nende rakendamine.

Kõigest eelnevast tulenevad tähtsad nõudmised õpetaja-
le. Esiteks peab õpetaja olema teadlik sellest materjalist,
mida õpilased eelnevatel aastatel on omandanud. Teiseks peab
õpetaja hästi tundma miljööd, milles tema õpilased elavad. Se-
da tundes on võimalik õpilastele pakutavat materjali illust-
reerida elavate, konkreetsete näidetega, mis on õpilastele lähe-
dased ja arusaadavad.²

Suur vene pedagoog K. Ušinski kirjutas selle kohta:

"Tuleb kohaneda lapse elu tingimustega, kui me soovime teda
endale alistada." ³

¹Psühholoogia, Õpik pedagoogilistele instituutidele, Tallinn,
1960., lk. 285.

²N.K. Krupskaja, Valimik pedagoogilisi teoseid, Tallinn, 1949.,
lk. 263.

³K.D. Ušinski, Valitud pedagoogilised teosed, 2.kd., Tallinn,
1958, lk. 30.

Seega õpetaja töö edu sõltub suurel määral sellest, kui võrd õigesti ja põhjalikult tunneb ta oma kasvandikke ning nende elamistingimusi.

Õpilast ümbritseva keskkonna tundmine näitab ühelt poolt, kuidas ta võib kooli kasvatus- ning õpetustööle kaasa aidata, ning teiselt poolt toob esile negatiivsed küljed, mis mõjutavad õpilast. Negatiivsete mõjude tundmine aga näitab, kuidas on tarvis nende vastu võidelda.

Õppeprotsessis tuleb meil vaadelda õpilase aju mitte kui "puhast tahvlit", vaid kui mitmesuguste seoste keerukat süsteemi, millesse iga uus ärritaja ja seos võetakse vastu mitte lihtsalt, vaid olenevalt varasemaist kogemustest.¹

Endised teadmised on väga suureks jõuks uute teadmiste omandamisel, kui need võivad liituda mõnes osas eelmistega. Kui nad on aga vöörad ja vildakad, siis takistavad õppetööd. Sageli tõrjuvad nad uued õpitud teadmised kõrvale, asudes ise nende asemele.

Siit järgneb, et tuleb luua olukord, kus ei esine võimalusi ebasoovitavate ja vildakate mõistete kujunemiseks.

Selleks tuleb aga neid eelteadmisi põhjalikult tunda.

Kui õpilane alustab IV klassis ajaloo õppimist, siis omab ta minevikust juba mõningaid kujutlusi. See kujutluste ring on tal palju laialdasem, kui ta peaks teadma emakeele lugemikus oleva materjali alusel!

¹ E. Koemets, I. P. Pavlovi õpetsue rakendamine õppe- ja kasvatus-
töös, lk. 47.

Analoogilisele järeldusele jõudis ka õpetaja G.I.Aleksandrovskaja arvuka faktilise materjali läbitöötamise tulemusena I - IV klassi õpilaste füüsikaliste eelteadmiste osas. Ta rõhutas, et õpilaste teadmised on palju laialdasemad, kui näeb ette algkooli programm.¹

Need eelteadmised pärinevad suuremalt jaolt õpilast ümbritsevast keskkonnast. Eelteadmiste olemasolu ühelt poolt soodustab ajaloo õppimist, sest nad on juba eelnevalt äratanud ^{füüsi}õpilaste aine vastu ning avardanud õpilaste silmaringi. Samuti lubavad nad õpilastel kaasa rääkida vastavate teemade läbivõtmisel.

Kuid siin tuleb arvestada ka seda, et need kujutlused minevikust on omandatud suuremas osas juhuslikul teel, on sagedasti moonutatud. See raskendab õpetaja tööd õigete ajaloomõistete kujundamisel.

Selleks, et panna alus edukale teadmiste omandamisele ajaloo õppimisel, peab õpetajal olema ülevaade õpilaste sebnistest ühiskondlik-ajaloolistest teadmistest ja ka allikaist, kust need pärinevad.

Käesolevas diplomitöös ongi käsitletud nimetatud probleeme.

Ühtlasi on püütud ka töös edasi anda diplomandi kogemusi nende eelteadmiste praktilisest rakendamisest ajaloo õpetamisel IV klassis.

¹ Пути активизации усвоения знаний учащимися. Педагогические чтения, под. ред. З.И. Кальмыковой и В.И. Самохваловой, Москва 1960, стр. 5.

Diplomitöö tugineb järgmistele materjalidele:

a) kirjalikule ankeedile, mis viidi läbi ajavahemikul
15.sept.-15.nov.1962.a. ja haaras Tallinna koolide
IV klasside 300 õpilast, sealhulgas

Tallinna 2.Keskoolist	62 õpilast
Tallinna 4.Keskoolist	35 õpilast
Tallinna 14.Keskoolist	33 õpilast
Tallinna 16.Keskoolist	68 õpilast
Tallinna 21.Keskoolist	102 õpilast

b) vestlusmaterjalile 54 õpilasega, sealhulgas

Tallinna 21.Keskoolist	36 õpilast
Tallinna 14.Keskoolist	8 õpilast
Tallinna 16.Keskoolist	6 õpilast
Tallinna 2.Keskoolist	4 õpilast

c) vestlusmaterjalile 3 õpetajaga, sealhulgas

õpetaja H.Raigna Tallinna 14.Keskoolist
õpetaja H.Pannel Tallinna 2.Keskoolist
õpetaja N.Isat Tallinna 4.Keskoolist

d) pedagoogika ja psühholoogia-alasele teaduslikule kirjandusele, kus neid probleeme on käsitletud vaid kaudselt. Analoo-
gilised probleemid on leidnud lähemat käsitlemist H.Palametsa
kandidaadidissertatsioonis "Koduloolise materjali kasutami-
sest ajaloo õpetamisel eesti kooli neljandas klassis".

e) isiklikele 6-aastasele töökogemustele, kusjuures
1962/63. õppeaastal on diplomand sihikindlalt silmas pidanud
antud töö eesmäärke.

Diplomitöö koosneb kuuest peatükist. I peatükis on iseloo-

mustatud õpilast ümbritsevat sotsiaalset keskkonda. II peatükis on välja toodud need ühiskondlik-ajaloolised eelteadmised, milliseid õpilased omandavad esimese kolme õppeaasta jooksul koolis, III peatükk on pühendatud õpilaste kodudest saadud ühiskondlik-ajaloolistele eelteadmistele. IV peatükis on rõhutatud ühiskondliku informatsiooni osa õpilaste ühiskondlik-ajalooliste eelteadmiste kujunemisel ning õpilaste silmaringi avardamisel. V peatükis käsitletakse kunstiliste väljendusvahendite kaudu saadud ühiskondlik-ajaloolisi eelteadmisi. VI peatükk annab ülevaate õpilaste praktilis-geograafilisest silmaringist ning muuseumide külastamisel omandatud eelteadmistest.

I peatükk

Õpilast ümbritseva sotsiaalse keskkonna iseloomustus.

Juhtivaks teguriks isiksuse arenemisel peab nõukogude pedagoogika kasvatust, sest kasvatuse teel kujundatakse inimese kõige tähtsamad omadused: maailmavaade, moraalne pale ja iseloom.

Kasvatuse abil kujundatakse samuti inimese vaimsed võimed ja antakse neile teadmisi.

Kasvatuse kõrval ei saa eitada ka keskkonna mõju. Ümb-
rus, kus inimene elab, mõjutab ta eluviisi, kombeid, maitset,
harjumusi ja töökspidamisi. Kasvatuse ja keskkonna kui ini-
mest kujundavate tegurite erinevus seisab selles, et kasvatus
mõjutab inimest sihikindlalt, keskkond aga stiihiliselt.

Juhtivaks jõuks kasvatuses on kool, sest koolis käib
laps palju aastaid ja just sellises eas, millal kujunevad
välja tema moraalne pale ja töökspidamised. Koolis tegelevad
noortega süsteemikindlalt kasvatuse ala spetsialistid-õpeta-
jad. Ka pioneeriorganisatsioon ja ainealased ringid omavad
suurt tähtsust noorsoo õpetamises ja kasvatamises.

Õpilase kujunemiskäiku suunavad ka mitmesugused koolivä-
lised mõjutused. Peamine neist on muidugi õpilase kodu, millel
on suur osa lapse vaimsete võimete väljakujunemisel, kuna koo-
lilaps veedab suure osa oma ajast kodus.

Noorte üldisele arengule avaldavad mõju ka ajakirjandus,
raadio, televisioon, kirjandus, kujutav kunst, teater ja kino.
Kõik nad kasvatavad noortes kommunistlikku moraali, avardavad

silmaringi ja aitavad õigesti mõista ühiskondlikke nähtusi.

Eespool mainitud faktorite mõjul kujunevad põhiliselt ka õpilaste ühiskondlik-ajaloolised eelteadmised.

Võib öelda, et õpilast ümbritsev sotsiaalne keskkond jaguneb kaheks suureks osaks: a) riiklike prograamide alusel koolis toimuv õppetöö, millele lisandub klassi- ja kooliväline töö, b) koolivälised mõjutused.

Kooli üheks tähtsamaks ülesandeks on anda noorele põlvkonnale edasi kultuuripärand, inimkonna poolt kogutud teadmised. Teiseks tähtsamaks ülesandeks on sirguva põlvkonna ideoloogiline kasvatamine - veendumuste ning töökspidamiste kujundamine. Nimetatud eesmärgid on kogu koolielu, kõigi ainete õpetamise, kogu koolis tehtava õppe- ja kasvatustöö aluseks. Selle keskkonna kaudu saadavad mõjutused on nii õpetuslikult kui ka kasvatuslikult positiivsed.

Koolivälised mõjutused tuleb jagada kolmeks osaks, milledest esimene hõlmab kodu ja kohaliku elu kaudu saadavaid mõjutusi, teine ühiskondliku informatsiooni (ajakirjandus, raadio, televisioon, dokumentaalfilmid) mõjutusi, kolmas kunstilise vormi (ilukirjandus, kujutatav kunst, näitekunst) vahendusel saadavaid mõjutusi.

Neist esimene - kodu ja kohalik elu - avaldab kahtlemata kõige suuremat mõju. Olgu rõhutatud, et sotsialismi tingimustes on muutunud ka kodu mõiste. See ei ole enam kitsas

1
H. Palamets, Koduloolise materjali kasutamise teoreetilised alused ajaloo õpetamisel IV klassis, Tartu, 1962, lk. 28.

patriarhaalne ring, millele vajutas jälje eraomaduslik individualism. Meie ajal on perekond ja kodu võrratult tihedamalt seotud ühiskondliku eluga, välismaailmaga. Seetõttu kujuneb lapse elutunnetus hoopis tervemal ja avaramal alusel.¹

Kodust kasvatust ei vastandata Nõukogude Liidus ühiskondlikule kasvatusel: kodune kasvatus kuulub orgaaniliselt laste kommunistliku kasvatusesüsteemi ja on nõukogude lastevanemate isiklikuks ja kodanikukohuseks. "Ühiskondlik ja perekondlik kasvatus ei ole omavahel vastuolus, perekonna kasvatuslik mõju lastele peab harmoneeruma laste ühiskondliku kasvatamisega",² ütles sm. Hruštšov NLKP XXII kongressil.

Nõukogude perekond kui uut tüüpi perekond avaldab suurt positiivset mõju laste kommunistliku teadvuse ja käitumise kujundamisele, alates kõige varasemast eest, ja loob soodsad tingimused laste edukaks õpetamiseks. Asjaolu, et nõukogude perekond teenib samu eesmärke, mis nõukogude koolgi, loob soodsa pinna nende omavaheliseks koostööks. Kooli ja kodu koostöö laste kommunistlikul kasvatamisel on suure poliitilise tähtsusega ülesanne. See loob tingimused laste edukaks kasvatamiseks kommunismi ideede ja põhimõtete vaimus.³

¹ A. Valner, Ideoloogiline kasvatus algklassides, "Nõukogude Kool"

² nr. 8, 1960, lk. 603.

³ N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist,

Tallinn, 1961, lk. 73.

³ Kooli töö lastevanematega, Tallinn, 1955, lk. 4.

10-11 a. õpilasele on vanemad kõigutamatuks autoriteediks. Vanemliku autoriteedi peamiseks aluseks on vanemate elu ja töö, nende kodanikupähe, nende käitumine. Niipea kui lapsed kasvavad suuremaks, huvituvad nad alati sellest, kus nende isa või ema töötab, milline on nende ühiskondlik seisund. Isa või ema töö esineb lapsele tõsise, lugupidamist vääriva tööna. Vanemate jutustused oma tööst ja suhtumine ühiskondlikku ellu mõjutavad suurel määral laste veendumuste ja töökspidamiste kujundamist.

Laste suhtumisel õppetöösse omab määravat tähtsust kodune kasvatus, see, mil määral vanemad on avardanud nende silmaringi või äratanud temas uudishimu ümbruse vastu.¹

Meile on vaja niisuguseid inimesi, kes alatasa laiendavad ja süvendavad oma teadmisi, kellele õppimine on tarviduseks ja naudinguks. Niisuguste omaduste kasvatamise aluseks on inimese loomulik teadmishimu.

Lapsed on uudishimulikud ja armastavad küsida. Igal juhul on parem lapse küsimustele vastata kas või veidi rohkem, kui ta momendil aru saab. See, millest ta praegu veel aru ei saa, ergutab ta uudishimu ja intellektuaalset tegevust. Kõige tõsisemaks ja mõjuvamaks teguriks laste silmaringi avardamisel koduses miljööis on ja jääb laste- ja vanematevaheline elav suhtlemine.²

On selge, et mida põhjalikum ja mitmekesisem on olnud laste kodune kasvatus, seda suurema huviga asuvad nad hiljem

¹ A. Elango, Kuidas kodu võiks avardada laste silmaringi,

Tallinn, 1956, lk. 9.

² Sealsamas, lk. 30.

ka koolitöö juurde, kuna seal õpitaval materjalil on nii palju pidepunkte varem omandatud kujutlistega.

Ühes teadmistega omandavad lapsed koolis ka kindlad veendumused, tööekspidamised ja kommunistliku maailmavaate alused. Kuid vanemas põlvkonnas leidub veel inimesi, kellel see maailmavaade puudub. Üks osa neist on kas usuliste eelarvamuste või ebausuvangistuses ning püüavad selleks suunas mõjutada ka oma lapsi või lapselapsi. Teine osa on mõjustatud meie rahvale võõrast ja vaenulikust kodanlikust ideoloogiast.¹

Kolmas osa on neid, kelle teadvuses kodanlikud igandid natsionalismi näol veel mõnikord kaasa kõnelevad. Sageli nad teevad halvustavaid märkusi nõukogude elu aadressil ja muutavad sihilikult fakte. Ümbritsevas elus nähakse vaid halba ja ülistatakse "head" elu kodanluse valitsuse päevil.

Mõned ebateadlikud lapsevanemad sunnivad igasugustel ettekäändetel oma lapsi ignoreerima ühiskondlikke ülesandeid. Sellega desorganiseerivad nad laste teadvust ja suhtumist ühiskondlikesse kohustustesse. Need lapsevanemad unustavad, et lapsed ei jää alatiseks koju, vaid astuvad ükskord avarale ühiskondliku elu ja tegevuse areenile. Selleks tulebki neid perekonnas ette valmistada.

Seega saavad väärmõjud alguse kodudest. Kooli ülesandeks on sellistel juhtudel võitlus õpilaste teadvuses ja käitumises säilinud kapitalismi iganditest jagusaamise, samuti kodanliku ideoloogia paljastamise eest. See on kooli oluliseks, kuid raskeks ülesandeks.

¹ Kommunistliku kasvatuse alused, Õpik, Tallinn, 1961, lk. 389-390.

Nõukogude Liidu majandus- ja kultuurielus toimuvad pidevalt progressiivsed muudatused. Need avaldavad soodsat mõju iga üksiku perekonna elule. Järk-järgult kaovad mineviku ignaadid inimeste teadvusest. Võidab paratamatult kõik uus, noor ja progressiivne, see on elu seadus.¹ Kaob ka tendents kaitsta kitsaid perekondlikke huve ühiskondlike huvide vastu.

Ühes nõukogude inimeste ideelis-poliitilise ja üldkultuurilise kasvuga tõuseb ka vanemate vastutustunne laste kommunistliku kasvatuse suhtes.

Õpilaste üldist arengut ning ta teadmiste kujunemist mõjutab ka õpilase kodukoht, käesoleval juhul Eesti NSV pealinn Tallinn.

Tallinn on Balti liiduvabariikide linnadest vanemaid. Ligemale tuhandeaastase ajaloo jooksul on linn olnud eesti rahva poolt saksa feodaalide ja teiste vallutajate vastu peetud aastasadu kestnud kangelasliku ja visa võitluse tunnistajaks. Tallinna tänavaid on korduvalt niisutanud eesti tööliste veri, kui nad tõusid üles oma rõhujate vastu tsaarivõimu tingimustes ja kodanlikus Eestis.

Oma karmist sündmuste- ja võitlusrikkast minevikust on Tallinnas sõdade hävitustööle vaatamata säilinud palju väärtuslikke ajaloolis-arhitektuurilisi mälestusmärke ja rohkesti originaalsust.

Aastasadade jooksul üksteise peale ja kõrvale rajatud mitmete hoonete müürid ja vundamendid on siin omavahel tihedalt liitunud, peites endas mineviku ehitiste mitmekesiseid vorme.

¹

Sealsamas, lk. 390.

Kahe ja poole kilomeetri pikkusest vanast linnamüürist püsib veel meie päevil ligi kolmveerand. Väga palju on Tallinnas XV sajandist pärinevaid elumaju.

Kuid vana Tallinn on samaaegselt ka uus, sotsialistlik Tallinn. Siia on kerkinud uusi ühiskondlikke ja kultuurihoo- neid, samuti rida uusi elamurajoone (Lasnamäel, Koplis, Mustamäel). Tallinnas asuvad vabariigi tähtsamad ja suuremad masi- naehituse, laevaehituse ja -remondi, ehitusmaterjalide, tsellu- loosi- ja paberi-, tekstiili- ja toiduainete tööstuse ette- võtted.

Nõukogude aastail on kasvanud Tallinna tähtsus sadama- linnana ning raudteesõlmene. Meresadamana on Tallinnal Nõu- kogude Liidus väljapaistev koht.

Pealinna kultuuririkkuseks on tema kõrgemad õppeasutused, teatrid, muuseumid, raamatukogud jne.

Tallinn on rikas mitmesugustest mälestusmärkidest, mis jutustavad linna ajaloost, näit. 1905.a. monument, Jäätretke obelisk, Vabastajate monument jne.

Linna haljasaladel ja parkides on püstitatud mälestus- sambaid silmapaistvatele revolutsionääridele-ühiskonnatege- lastele ning kirjanikele, näit. V.I. Leninile, V. Kingissepale, M.I. Kalininile, J. Lauristinile, J. Vres-Barbarusele, F.R. Kreutz- waldile jt.

IV klassi õpilased üldiselt tunnevad oma kodulinna. Ke- du- ning koolimaja rajooni tuntakse muidugi üksikasjalikumalt. Tallinna mineviku- st on neil aga ähmane ettekujutus. Üht- teist teatakse vanemate jutustuste kaudu (näit. Uue turu kunagine asukoht).

IV klassis õpitav ajalookursus on tihedalt seotud Tallinna ajaloo ajalooga. See on õppimist soodustav asjaolu, sest kohalikud ajaloolised esemed kergendavad õpilastel mineviku ettekujutamist. Ajaloo õpetamisel võib õpetaja tugineda õpilaste teadvuses olevatele koduloolise päritoluga eelteadmistele. Minevik ümbritseb kõikjal õpilasi. Võimalus teda osaliseltki näha, temaga vahetult kokku puutuda, teda tunda - see tähendab väga palju õpilastes huvi ja armastuse äratamiseks ajaloo vastu. Kuna paljud ajaloo üldküsimused peegelduvad enam või vähem kodukoha ajaloos, muutuvad nad seetõttu õpilastele lähedasemaks, arusaadavamaks ja käegakatsutavamaks.

Siinjuures ei tohi unustada, et õpilaste mälus peituv kodulooline materjal võib saada ka väärkujutluse allikaks.

Õpilased kannavad sageli kohalikud tingimused üle hoopis teise ajaloolis-geograafilisse keskkonda või teevad nende alusel põhjendamatult ulatuslikke üldistusi.¹

Käsitledes Tallinna 21. Keskkooli IV klassis teemat "Keskaegses linnas" õpetati lastele, et linnad tekkisid kas kaubateede ristumiskohtadesse või losside juurde. Tallinnas oli kaubateede ristumiskohaks sadam, loss aga asus Toompea kaljul ja õpilased tegidki kodukohast pärinevate konkreetsete faktide alusel väärüldistuse: keskaegsed linnad tekkisid mere ääres asetsevaile kõrgendikele.

Õpilaste eelteadmistes esineva koduloolise materjali negatiivseid mõjutusi on võimalik tunduvalt vähendada või koguni likvideerida, kui õpetaja pöörab nendele küllaldest tähelepanu.²

¹H. Palamets, Koduloolise materjali teoreetilise kasutamise teoreetilised alused ajaloo õpetamisel IV klassis, Tartu, 1962.

²lk. 14.

Sealsamas, lk. 15.

Kohaliku materjali põhjal mõistavad õpilased paremini üldist ning saavad aru, et see üldine on neile samavõrra lähedane ja omane; nad tunnevad, et oma linn, oma perekond, nad ise on osa tervikust, mida hüütakse kodumaaks.

Kodu ja kodukohta kõrval mõjustab õpilase teadvust ka koduvabariigi asend.

Kuna Eesti NSV on mere- ja piiriäärne riik ja et sõjaajal lahkus kapitalistlikesse riikidesse terve hulk eestlasi, kes on kirjade ja pakkide kaudu seotud kodumaaga, siis on kodanlike ideede mõju paljudes meie õpilaste kodudes suurem kui vennasvabariikides. Reas kodudes jälgitakse Soome televisiooni, kuulatakse välisraadio saateid. See soodustab kodanliku ideoloogia elementide sidumist õpilaste teadmistesse.

Siit järeldub, et koolil tuleb õppe- ja kasvatustöös kõiki neid pidurdavaid asjaolusid arvestada.

Ühiskondliku informatsiooni vahendusel saadavad teadmised on nii kasvatuslikult kui õpetuslikult peaaegu eranditult positiivsed. Ajakirjanduses kui ka raadios antakse informatsiooni rahvusvahelistest sündmustest, teaduse, tehnika ning tööstalastest saavutustest, üksikute inimeste mehhistest tegudest, liiduvabariikide vastastikustest suhetest jne.

Olulist tähtsust omab siin asjaolu, kui palju sellest rikkalikust materjalist jõuab õpilaseni ja kui õigesti ta seda mõistab. Noorema kooliea õpilaste mõtlemise omase veana tõstavad nad pahatihti esiplaanile väheolulisi väliseid tunnuseid, mis paeluvad laste tähelepanu kas oma dünaamilisuse,

silmatorkava välise vormi või vastavusega õpilaste senisele kogemusele. Seejuures jääb kõrvale objektiivselt oluline, mistõttu kujuneb mõiste moonutatuks.¹

Kunstilise vormi vahendusel saadavatest mõjutustest on suur osatähtsus kinol. Siit omandabki õpilane suure osa oma puhtajaloolisi eelteadmisi. Filmi kujutus ja emotsionaalsus loovad eredaid muljeid ja aitavad kaasa mineviku paremaks mõistmiseks.

Kuid, kui laps on selles osas jäetud omapead, tekib oht, et filmi vaatamine ei ulatu kaugemale lihtsast tahtenõrgast vaatlemisest. Kunstilised muljed mööduvad temast puudutamata isiksust, tekitamata mõtteid, üles tõstmata mingeid küsimusi. Sellise kinoskäimise kasu on äärmiselt tähtsusetu ja vahel muutub see koguni suureks kahjuks.

Kõik, mis puutub kinosse, käib ka teatri kohta. Kuid teater esitab palju sagedamini teemasid, mis niihästi lapse tundeelule kui ka mõistusele pole jõukohased.

Suurt tähtsust ajalooliste eelteadmiste kujunemisel omab ka vastav ilukirjandus. See peab olema õpilastele arusaadav ja oma sisu ning esitamiseviisi poolest vastama õpilaste võimetele ja huvidele.

Ajalooline jutustus õpetab kindlalt võitlema ja ohverdama end püstitatud eesmärkidele. Ühtlasi annab ta epohhist õige ettekujutuse ja emotsionaalse elamuse, mille põhjal kasvab teatud suhtumine jutustuses kirjeldatud ajaloolisesse nähtusesse.

¹ H. Palamets, Ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete kujundamisest IV klassis, "Nõukogude Kool" nr. 4, 1962, lk. 273.

Kuid siin tuleb karta õpilase pooltmõttetut lehekülgede neelamist, ainult raamatu välise huvitavuse tahtenõrka jälgimist, s.o. selle jälgimist, mida nimetatakse faabulaks.

Kui täielikult kasutada ära ajakirjanduse, raamatu, kino ja teatri materjalid, siis kujuneb õpilastel ajalooliste eelteadmiste reserv, mis aitab tunduvalt kaasa IV klaassis õpitava ajalookursuse teadlikule omandamisele ja loob tingimused aktiivseks osavõtuks õppetööst.

II peatükk.

Koolis õppetöö käigus omandatud ühiskondlik- ajaloolised eelteadmised.

Nagu iga ajaloo kursus, nii tutvustab ka ajaloo algkursus lapsi ühiskonna arenemisega. Kuna ajalugu vaatleb ühiskonna elu kõiki külgi nende arenemisel ning vastastikusel sõltumuses, siis eeldab tema õppimine süstemaatilistust.

Ulatuslikuma ajaloolise materjali süsteemikindlaks omandamiseks vajatakse eelteadmisi, mida lapsed saavad I-III klassis, kus nad tutvuvad üksikute episoodidega kodumaa ajaloost ning ühtlasi kohtuvad mõnede ajalooliste põhimõistetega.

Ajaloolise materjali lugemise tunnid peavad rajama alused esimestele ajaloolistele kujtulustele, s.t. peavad õpilasi ette valmistama ajaloost arusaamiseks.

Õpilased saavad nii lugemispalade, õpetaja jutustuse kui ka vestluste kaudu palju teada meie Nõukogude kodumaast, sotsialistlikust korrast, kommunismist, Kommunistlikust Parteist ja Nõukogude valitsusest, oma kodukohast ja sellest, kuidas

das nede isad, emad ja vanemad õed ning vennad võitlesid parema elu eest.

Konkreetseks materjaliks on selle kohta lugemispalad kodumaast, rahvaste sõprusest, tähtpäevadest jne. Iga niisuguse pala käsitlemisel tuleb õpetajal konkreetset illustreerivat materjali kasutada ja tuua näiteid kohalikust elust.

Seoses õpetuse elulähedasemaks muutmisega viidi alates 1959/60. õppeaastast uue ainenä õppeplaani kodulugu (I-II klassis peajasjalikult seoses eesti keele õpetamisega, III-IV klassis eri tundidena).

Koduloo sissetoomisega meie alagkoolidesse avarduvad kommunistliku kasvatuses perspektiivid. Koduümbruse ja sealse elu sihipärane tundmaõppimine sisendab lugupidamist tänapäeva, nõukogude töötajate saavutuste vastu ning kasvatab varasest noorusest valmisolekut Nõukogude kodumaa hüvanguks töötada. Kodukoha mineviku tundmine soodustab töötava rahva elu ja revolutsioonilise võitluse paremat mõistmist. Need algteadmised on hiljem suureks abiks ajaloo õppimisel" on märgitud A. Vallneri juhendis "Kodulooprintsipi rakendamises I ja II klassis".¹

Ajaloolistele küsimustele lähenemisel ja ajaloo mõistete selgitamisel tuleb lähtuda meie praegusest elust. Juba esimestel ajaloo tundidel IV klassis on vajalik luua side ajaloo sündmuste ja tänapäeva vahel. Meie nõukogude tegelikkus on pika ajaloolise arengu tulemus - see on idee, mida on vaja formu-

¹A. Vallner, Kodulooprintsipi rakendamises I ja II klassis, Tallinn, 1961, lk. 4.

leerida õpilastele ajalookursust sissejuhatavate teemade läbi- võtmisel.

Selleks saab edukalt kasutada I-III klassis õpilaste poolt omandatud materjale ja toetuda nende tähelepanekutele ümbritsevast elust.

Et inimesed vanasti elasid teisiti kui praegu, sellega tutvustame õpilasi juba varakult. Koos inimeste praeguse töö ja tegevuse vaatlemisega jutustame ka sellest, kuidas vanasti rehte peksti, teri jahvatati, kangast kooti, reisiti ja kaupu veeti.

Praeguse ja lähema mineviku elu võrdlemiseks leidub igal pool rikkalikult konkreetset materjali: vanad hooned, varemed, vanad töö- ja tarberiistad, vanaaegsed rõivad jne., vanemate inimeste jtustused ja sobiva sisuga palad ajaloolisest kirjandusest - need annavad lastele küllaltki tõetruu pildi meie rahva elust lähemas minevikus.

Õpilased ootavad neid tunde väga, kus käsitletakse ajaloolisis sündmusi. Nad pöörduvad sageli palvega õpetaja poole, et ta jutustaks midagi inimeste elust minevikus. Seda laste loomulikku uudishimu tuleb rahuldada ja ka ergutada, sest see soodustab IV klassis ajaloo õppimist.

I-III klassi õpilastele tuleb selgitada, et kõik, mida inimene vajab elamiseks (toit, rõivad, elamu jne) on loodud ainult tööga. Töö on meie elus peamine. Lähtudes kujutlustest, mis on saanud nõukogude inimeste tööst meie linnas või külas, viiakse õpilased arusaamisele töö vajalikkusest.

Teiseks tuleb rõhutada, et inimesed muudavad oma elu paremaks. Selle idee esiletoomine nõuab oleviku vastandamist

minevikule. Selleks tuletavad lapsed meelde, missugused muudatused on toimunud ümbritsevas elus nende elu jooksul. Edasi jutustatakse nendest muutustest, milliseid mäletavad vanemad oma elust, siis - vanavanemad. Aja jooksul tegid inimesed tööprotsessis ikka uusi ja uusi muudatusi ja avastusi ning muutis sellega oma elu paremaks.

Esile tuleb tuua ka mõiste töötavaist ja mittetöötavaist inimestest. Saanud teada, et inimeste elus on põhiline töö, jõuavad lapsed loogilisele järeldusele, et kõik peavad töötama inimkonna hüvanguks. Meie elust võetud näidete varal peab õpetaja näitama lastele, et meil töötavad kõik. Rea eredate jutustuste kaudu saavad lapsed teada, et minevikus oli inimesi, kes ei töötanud, vaid elasid teiste kulul. Neid nimetati rõhujateks. Ühtede inimeste kontrastne vastandamine teistele viib lapsed arusaamisele antagonismist inimeste vahel. Õpilased lähenevad arusaamisele klassivõitlusest.

Jutustuste lugemise ja jutlemise varal, mis vastandab ^{töötajate} elu meie päevil nende elule enne revolutsiooni, hakkavad lapsed aru saama Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni saavutustest ja neid hindama.

Esiälgsete ajalooliste kujutluste ja mõistete ringi arendatakse järk-järgult esimese kolme õppeaasta jooksul.

I klassis toimub vestlus ajaloolistel teemadel seoses kalendris äratoodud tähtpäevadega.

I klassi õpilased kuulevad jutustusi töörahva juhust V.I. Leninist, nõukogude inimeste tööst ja elust, inimkonna suurimast sündmusest - Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist.

tsioonist. Tutvumine ümbritseva eluga - see on peamine I klassis.

II klassi õpilased tutvuvad juba inimeste eluga enne revolutsiooni ja pärast seda. Lapsed kuulevad tsaarist, vabrikantidest ja mõisnikest, kes ekatusid tööliste ja talupoegade arvel.

II klassis omandatud ajaloolised teadmised on nii mahult kui ka sügavuselt elementaarsed, kuid nad on siiski sillaks

III klassis õpitavale materjalile.

III klassis saavad õpilased teadmisi ajaloost reas selgitava lugemise tundides.

Meie esivanemate elust jutustavad järgmised lugemispalad:

J. Parijõe "Tuld toomas", J. Mändmetsa "Kui valgus tuli", J. Parijõe "Kuidas Lõpeküla mehed said perekonnanimed" ja "Kui tuli raudtee"¹. Neile lisanduvad veel koduloo õpikus olevad palad "Kuidas meie esivanemad uut aastat vastu võtsid" ning "Kuidas kaupmees Reinberg postihobustel Rakverest Tallinna sõitis".²

Need ilukirjanduslikus vormis lugemispalad on ilmeka ja piltlikud ning säilivad seetõttu kaua õpilaste mälus.

Käsitledes neid palasid, tuleb tuua kõrvutamiseks vastavaid konkreetseid näiteid meie tänapäeva elust. Seesuguste võrdluste kaudu mõistavad lapsed paremini sotsialistliku korra elujõudu ja arengutempot. Näit. C. R. Jakobsoni nim. Viljandi I Keskkooli algklasside õpetaja L. Moksa jutustas lugemispala

¹ E. Janno ja E. Salun, Emakeelelugemik III klassile, Tallinn, 1962.

² A. Vallner, Kodulugu III klassile, Tallinn, 1962.

"Kui valgus tuli" käsitlemisel lastele ka Lenini elektrifitseerimisplaanist ja selle elluviimisest meie maal.¹

Suunates õigesti nende lugemispalade ideelise sisu lahendamist, saavutab õpetaja eesmärgi - õpilased jõuavad ise õigete järeldusteni. Näit. lugemispala "Kuidas Lõpeküla mehed said perekonnanimed" käsitlemine viib õpilased arusaamisele talupoegade õiguseta elust minevikus. Isegi nimesid neil ei olnud. Nimepanek aga oli mõnikord juhuslik ja lausa irvitamine talupoegade üle. See pala kasvatab lastes viha rõhujate vastu, kes ei pidanud talupoegi üldse inimesteks.

III klassi õpilaste loogilise mõtlemise arendamiseks tuleb nimetatud lugemispalad jaotada mõttelisteks osadeks ja küsimuste abil läbi töötada. Sündmuse põhjuse ning tagajärje vahel tuleb luua seos.² Niisuguse analüüsi põhjal on õpilasel kergem pala ümber jutustada.

Ühtlasi valmistame õpilasi ette ajaloo õppimiseks IV klassis.

9-aastased õpilased ei oska veel iseseisvalt siduda ajaloolisi sündmusi konkreetse territooriumiga. Et seda viga kõrvaldada, tuleb tuua ajalooliste sündmuste käsitlemisel klassi geograafiline kaart ning näidata nimetatud maak kohta või linnana. III klassi õpilased on mõningal määral tuttavad geograafilise kaardiga, sest igas kodus on see olemas. Koolis tuleb lastele kätte õpetada kindlad orienteerumisviidid kaardil:

¹ L. Moksa, Kommunistliku moraali kasvatamise kogemusi algklassides, "Nõukogude Kool" nr. 5, 1959, lk. 390.

² В. Козлова, "Подготовка учащихся 3 класса к изучению истории",

nad peavad oskama eraldada merede piirjooni, jõgede jooni ning mägesid. Seda algelist oskust on hõlpus omandada.

Käsitledes III klassis ajaloolisi sündmusi, tuleb pöörata tähelepanu ka õpilaste ajataju arendamisele. Ajaloolisest ajast arusaamiseks peab laps omama teatavat, oma isiklikku kogemuse põhjal tunnetatud ajamastaapi. Ilma selleta ei suuda laps tunnetada suuremat ajalõiku. Üldvastuvõetud ajamõõduks on aasta. Aasta kestust võib 9-aastane laps juba täiesti tunnetada. Suurema ajalõigu mõtestamiseks tuleb aga seda tugevalt konkretiseerida. Selleks aitab kaasa lapse senise vanuse esiletoomisel üleminek tema vanemate vanuse selgitamisele. Nii muutub inimelu selleks konkreetseks ja võrdlemisi tajutavaks ajamastaabiks, mis võib aidata lastel kujutella selle või teise ajalõigu suhtelist kestust, mis aitab mõõta ajavahemikke. Järk-järgult valmistatakse õpilasi ette kronoloogia õppimiseks IV klassis.

Selleks, et äratada nimetatud lugemispalade käsitlemisel lastes vajalikke tundeid, on tarvis luua noorte kuulajate kujutluses eredaid kujusid, pilte. Mõte, mis on väljendatud näitlikult, omandatakse kiiresti.¹

Teatud ajaloolisi teemasid käsitletakse järk-järgult kõigi esimese kolme õppeaasta jooksul, näit. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, Suur Isamaasõda jne.

Suhteliselt palju materjali toovad vastavad lugemikud V. I. Lenini nooruse ja revolutsioonilise tegevuse kohta.

1

A. Plehhaanovi järgi, Emotsionaalsest väljenduslikkusest õpetaja kõnes, "Nõukogude Kool" nr. 1, 1963, lk. 20.

H. Bachmani ja S. Vilboki "Lugemikus" I klassile on lugemispalad "Volodja Uljanov" ja "Mida tahtis Lenin". Nende palade käsitlemisel peab õpetaja jutustama lastele episoodide V.I. Lenini elust. Täienduseks on siin pildimaterjal. Lastele tuleb maalida pilt Leninist kui suurest võitlejast, töötajate hea käekäigu eest hoolitsejast ja laste sõbrast. On vajalik rõhutada, et Lenini õpetuse järgi juhitakse ka praegu meie riiki ja korraldatakse elu. Eriti tuleb esile tõsta järgmisi Lenini iseloomumadusi: aus, õiglane, abivalmis kaaslane, hea mänguseltsiline ja püüdlik ning hoolas õpilane.

Samade autorite lugemikus II klassile on pala "V.I. Lenini lapsepõlvest". Selles on välja toodud uus joon Lenini iseloomus - korrallikkus, kokkuhoidlikkus, mida ta hiljem nõudis kõigilt riiklikus ülesehitustöös.

Lugemispalas "Puhaste taldrikute ühing" avaldub Lenini organiseerimisoskus, ning palas "Poiss ja Lenin" - lihtsus ja tagasihoidlikkus.

Lugemispala "Esimene õpilane" (III kl.) tõstab esile Lenini hoolsust, innukust, julgust, vastupidavust ning andekust. Kõiki neid iseloomumadusi läks tal vaja hilisemas revolutsioonilises ja riiklikus tegevuses.

Käsitledes IV klassis ajalootunnis teemat "V.I. Lenini revolutsioonilise tegevuse algus" on vaja kõike eelnevalt õpitud õpilaste mälus värskendada. Nii loome lastele pildi Leninist kui lihtsast, tagasihoidlikust ja suurest inimesest ning targast riigijuhist.

Lenini revolutsioonilise tegevusega tutvumine toimub

veel palade "Vladimir Iljitš Lenin" (II kl.), "Rongi nr.71 kütja" (III kl.) ning "Sillal" (III kl.) põhjal.

Lenini elu ning tegevust käsitlevatest raamatutest on klassiväliseks lugemiseks soovitava kirjanduse nimekirjas ära toodud järgmised: A.Kononov "Reis Kašinosse" ja "Jutustusi Leninist", A.Uljanova "Iljitši lapsepõlv ja kooliaastad" ning N.Veretennikov "Volodja Uljanov". Nimetatud raamatuid loevad õpilased suure huviga.

Nii omandavad õpilased esimese kolme õppeaasta jooksul mitmesuguseid teadmisi V.I.Leninist. IV klassis ajalootundides tuleb vältida tuntud materjali mehaanilist kordamist ja tuua esile Leninit kui revolutsiooni juhti iseloomustavaid episoode.

Küllaltki palju materjali on I-III klassi lugemikes Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni kohta.

Lugemispalad "Kuidas elasid töölised enne nõukogude võimu" ja "Kuidas elasid talupojad enne nõukogude võimu" (II kl) pakuvad suurepäraselt materjali arutluseks ja võrdlemiseks praeguse eluga. Vestluses esitatagu konkreetseid andmeid selle kohta, kuidas elasid inimesed kodukohas enne nõukogude võimu, millised on kodukoha saavutused praegu ja milliseks kujuneb tema tulevik.

Nii omandavad I-III õpilased eelteadmisi kõige olulisemast ja suuremast pöördest, mida tunneb inimkonna ajalugu - Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist. IV klassi ajalookursuses omab see teema kesksel kohtal.

Seoses Nõukogude armee aastapäevaga käsitletakse esimese kolme õppeaasta jooksul episoodiliselt ka Suurt Isamaasõda.

I klassi õpilased saavad teada, et tänu Nõukogude armeele, tema vaprusel, me võime rahulikult koolis käia, töötada ja elada. Meie armee ei ihalda võõraid maid, ta ainult kaitseb maad ja rahu kogu maailmas.

II klassi õpilased tutvuvad õppeprogrammi kohaselt Nõukogude armee kuulsusrikka ajaloo - kuulevad armee loomisest, lahingutest Suures Isamaasõjas jne.

Tutvutakse ka sõjameeste-kangelastega - A. Matrossovi, N. Gastello, J. Kunderi, A. Laari, Z. Kosmodemjanskajaga.

Nõukogude Liidu kangelastest on õpilastele eriti tuntud ja lähedane A. Matrossov. Polk, kus ta kunagi teenis, asub Tondil. Nõukogude armee aastapäeval on seal alati palju külalisi. Seal näidatakse küllastajatele episoodide filmist, mis jutustab ta kangelasteost ja külastatakse nn. Matrossovi tuba.

Selles toas asetsevad tema elulugu käsitlevad materjalid, mõned isiklikud esemed, relvade maketid ja kunstnike poolt valmistatud makett kangelaste sooritamise momendist. Kasarmus asub ta kunagine voodi, mille eest sõdurid hoolt kannavad. Sealt saadud muljed jäävad õpilastele kauaks meelde.

Selle teema käsitlemisel toimuvad kohtumised Suurest Isamaasõjast osavõtnutega. Nende jutustused paeluvad õpilasi ja jätavad sügava elamuse. Näit. käsitledes käesoleval õppeaastal Tallinna 21. Keskkooli IV klassis Suure Isamaasõja päevil toimunud lahinguid Sõrves, teadsid õpilased jutustada selle lahingu üksikasju. Küsitlemisel selgus, et eelmisel õppeaastal, III klassis, oli neil kohtumine ühe Sõrves toimunud lahingust osavõtjaga, kes jutustas oma mälestustest ja elamustest.

Jutustuste lugemine V.I. Leninist, Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist ja Suurest Isamaasõjast kasvatab õpilastes uhkust oma suure kodumaa üle ja arendab nõukogude inimesele isekoomulikke omadusi.

Tulihingelist revolutsionääri, Eesti- ja Kommunistliku Partei loojat Viktor Kingisseppa õpivad õpilased tundma III klassi lugemikus oleva pala "Vaade tulevikku" põhjal. Siin puutuvad õpilased ka kokku ühe ajaloolise põhimõistega-revolutsionäär. Nimetatud palas on see konkreetse kujundi vahendusel väga hästi edasi antud.

Küsitlides IV klassis ajalootundides vastavaid teemasid, tuleb meenutada eelmistel aastatel õpitut. Peab ütleva, et õpilased mäletavad küllaltki palju, kohati isegi peensusteni.

Õppides IV klassis ajalugu saavad need eelteadmised kindla koha õpilaste ajalooliste teadmiste süsteemis.

Lõpuks peab ütleva, et tänapäeval on õpilased suurte ühiskondlik-ajalooliste sündmuste tunnistajaks. Kool peab aitama õpilastel neid sündmusi paremini näha ja mõista.

Õpilastes on vaja äratada huvi kaasaja ühiskondlik-politilise elu vastu. Nendega tuleb vestelda kaasaja tähtsamatest sündmustest kodu- ja välismaal. Lapsed teavad nii mõndagi rahvusvahelisest elust, kuid sagedasti on nende teadmised segased ja piiratud. Nad ei oska ise teha õigeid järeldusi.

Siin peabki õpetaja õigesti suunama laste arusaamist, suhtumist ja hinnagut.

Nii kujuneb õpilastes õige arusaamine tänapäeva maailmast.

Rikkalikku materjali ja võimalusi vestlusteks pakuvad meie teaduse ja tehnika saavutused. Inimese kosmoselennud on laste armastatavaimaks kõneaineks. Õpetaja kasutagu seda laste loomulikku huvi ja vestelgu ka meie kuulsatest reaktiivlennukitest TU-dest, IL-dest ja AN-idest. Õpilased on neist kuulnud, kuid siin on jällegi vaja anda õige suund ja täpsustada nende teadmisi.

Vestluste eduka läbiviimise eelduseks on ülesehituse eakohasus, ka konkreetsus. Algklassides on otstarbekas vestluste korraldamist siduda õpilaste ettekannetega (laulud, luuletused jne.), samuti diafilmide ja kitsasfilmide vaatamisega. Ouline on ka paralleelide tõmbamine meie elu ja rahva elu vahel kapitalistlikes maades. Heaks illustreerivaks materjaliks on reisikirjeldused (nii raamatud kui ajakirjandus), milledest õpetaja valib välja lühikese sobiva lõigu.

Õpilased on küllaltki teadmishimulised. Nad pöörduvad sageli õpetaja poole mitmesuguste küsimustega. Et anda küsimustele asjatundlikke ning õigeid vastuseid, peab õpetajal olema lai silmaring. Ta peab lugema palju, käima teatris, kinos, jälgima teaduse ning tehnika saavutusi.¹

Seega on I - III klasside õpilased omandanud eelteadmisi ühiskonna arengust, mida IV klasside õpetaja peab arvestama ja siduma oskuslikult uue materjali käsitlemisega ajalootundides.

¹ A. Elango, Klassijuhataja töö koolis, Tallinn, 1960, lk. 6.

III peatükk.

KODUDEST SAADUD ÜHISKONDLIK-AJALOOLISTEST EELTEADMISTEST.

Kodudest saadud teadmiste üheks tähtsamaks liigiks tuleb lugeda õpilaste teadmisi vanemate tööst. Kui vanemad armastavad oma tööd ja oskavad sellest haaravalt jutustada, siis on see suure tähtsusega kasvatusabinõu. Tööarmastus on kommunistliku töösse suhtumise alus.

Praegu on nõukogude inimesi haaranud eriline tööentusiasm, et võimalikult kiiresti luua kommunismi materiaaltehniline baas. Kümned miljonid töötajad ületavad tootmisplaanide. Inimesi, kes töötavad erilise andumusega, rakendavad kogu oma jõu ja oskuse ühiskondlikult kasulikku töösse, ümbritseb meie ühiskond üldise lugupidamise ja austusega.

Laste silmaringi avardamise ja mitmesuguste töödega tutvumise huvides on soovitatav, et vanemad võtaksid lapsi aegajalt kaasa oma töökohtadesse ja annaksid seletusi seal tehtavate tööde kohta.

Lastel on kasulik oma silmaga näha osavat, meisterlikku tööd ja eesrindlikku tehnikat. Vestluses vanematega peaks lastel selgeks saama, et kõik, mis elus, teaduses ja kunstis on väärtuslikku, on loodud inimeste ennastsalgava tööga.

Vanemad rääkigu lastele ka oma tööst, mida nad teevad, missugune tähtsus on sellel tööel, milliseid töövõite on nendel ja nende töökaaslased saavutanud, jne.

Vanemate töökohtade külastamise kaudu tutvuvad õpilased

sotsialistliku tootmise või ühiskondliku elu üksikute loikudega.

Sellest, millistel tööaladel töötasid küsitletud õpilaste vanemad, annab ülevaate alljärgnev tabel.

Tabel nr. 1

Jrk. nr.	Õpilaste vanematest töötas	Arv
1.	Tootval tööl tööstuses	193
2.	Transpordis	38
3.	Haridusalal	24
4.	Administratiivalal	24
5.	Tervishoiualal	22
6.	Merelaevanduses	20
7.	Kaubandusalal	17
8.	Kodused	17
9.	Muudel aladel	91

Nagu tabelist nähtub, töötavad nende õpilaste vanemad peaaegu kõigil tähtsamatel määranduse ja kultuuri aladel, väljaarvatud põllumajandus.

216 õpilast oli külastanud oma vanemate töökohti ja näinud nende tööd.

62 õpilast oli käinud kas ainult isa või ema töökohas. Ülejäänud 22 õpilast teadsid ainult, kus nende vanemad töötavad, kuid nende tööd ei ole näinud.

Lisaks nendele andmetele, pidid õpilased veel vastama

küsimusele, kas vanemad on jutustanud oma tööst. Selgus, et enamuse, nimelt 290 olid kõnelnud, 7 õpilast ei ole käinud vanemate töökohas ja ka vanemad ei ole kunagi neile jutustanud oma tööst.

Kokkuvõttes võib öelda, et siiski suurem osa õpilasi oli teadlik oma vanemate tööst.

Perekonnas valitsev suhtumine töösse kajastub ka õpilastes.

Mõnes perekonnas kuulevad lapsed alatasa, kuidas vanemad nuri-sevad töö üle ja avaldavad rahulolematust, näit. "... ema rää-gib sageli kodus, et töö väsitab teda", kirjutab üks õpilane (Kütt, J.), või teine näide "... ema kurdab pidevalt ,et tööta-da on raske" (Innos, Ü.). See on kõik, mida need õpilased tead-sid oma vanemate tööst. Alalise kurtmisega kasvatavad vanemad oma lastes rahulolematust ja vastumeelsust töö suhtes ning kõige üle virisemist.

Kui kodus valitseb ergas, elurõõmus tööõhkkond, kui pere-konnaliikmed on avarate ühiskondlike huvidega, keda töö liidab sõbralikuks kollektiiviks, siis avaldab see soodsat mõju ka las-tele. Nii näit. jutustas üks õpilane uhkusega : "Minu isa töötab veduril ja nende brigaad võitleb kommunistliku brigaadi ni-metuse eest" (õpil. Van der Linden). Teine õpilane rääkis: "Ma olen käinud ema ja isa töökohas, nad töötavad väga hästi, kuid nende töö juures on vaja tähelepanelikkust ja täpsust" (õpil. Keskla). Nendes vastustes kajastub lugupidamine oma vanemate töö vastu.

Teadmisi, mida õpilased saavad vanemate tööga tutvudes, saab põhiliselt kasutada sisséjuhatavate teemade "Vokist ja ketrusmasinast" ja "Tulevane traktorist" ning kursuse lõpus

asuva teema "Hiiglaslike tööde plaan" läbivõtmisel.

Mitmed küsitletud õpilased olid käinud elektrimootorite tehases "Volta", kus rakendati tööle esimene automaatliin meie vabariigis. Nad jutustasid seal tehtavast tööst ja ka sellest, millistesse riikidesse saadetakse seal valmistatud elektrimootorid. Samuti teati rääkida seal väljapandud mälestustahvlist M.I.Kalininile.

Küllaltki palju õpilasi oli käinud kaubasadamas ja näinud sealset tööd. Üks õpilane (Päll, H.), kelle isa on kaubalaeval kapteniks, jutustas üksikasjaliselt nii tööst sadamas kui ka sisse- ja väljaveetavatest kaupadest. Neid teadmisi sai kasutada vastava teema läbivõtmisel.

Siinjuures ei saa märkimata jätta, et algklassides korraldatakse programmikohaselt sageli õppekäike tehastesse (näit. "Estoplast", "Tegur") või ehitustele. Seal omandatud muljed ja tähelepanekud on niivõrd eredad, et nad ei kustu niipea. Neid on võimalik hiljem elustada. Tooraine, mitmesugused masinad, valmistoodang, hooned ja töötajad pakuvad õpilastele küllaltki huvi ja elamusi. Kui oma tööst kõneleb sealne töötaja, lapsevanem, siis lähendab see lapsi ettevõttele rohkem kui miski muu.

Nagu eelnevalt mainitud, ei tööta ühegi küsitletud lapsevanem põllumajanduses, kuid õpilaste teadmised põllumajanduslikest tööddest osutusid linna laste kohta küllaltki laialdas- teks. Eriti palju teati uusimast tehnikast põllumajanduses (siin on suur teene televiisoril, vanemate jutustusel jne.).

Käsitledes teemat "Talupoegade tööst ja elamust", võisid õpilased loetleda õiges järjekorras talus aasta jooksul teh-

tavad tööd ja sealjuures kirjeldada neid üksikasjaliselt.

Kust on pärit need teadmised?

Nagu selgus, veedab suur osa õpilasi osa suvepuhkusest maal sugulaste juures ja võtab isiklikult osa kolhoosis tehtavatest tööddest. Sealt on pärit ka enamuse nende teadmisi põllumajanduslikest tööddest.

III klassis on programmikohaselt ette nähtud ekskursioon kolhoosi või sovhoosi, et tutvustada õpilasi põllumajandusliku tootmisega. Tallinna koolid külastavad põhiliselt linnalähedasi kolhoose ja sovhoose. Sealsed töötajad jutustavad oma tööst, kolhoosi või sovhoosi ülesannetest, saavutustest ja tulevikuplaanidest.

Õpilased mõistavad nende jutustuste põhjal, missugune tähtsus on kolhoosis või sovhoosis tehtaval tööil kogu rahvale, Nõukogude riigile. Ekskursioonil omandatud teadmisi saab kasutada IV klassis ajaloo õppimisel.

Lugupidamine töö ja töötajate vastu kasvab tööprotsessi jälgides või ise tööst osa võttes. Vahetu kokkupuutumine tööga äratab lastes tahet ka ise töötada. Töötahte tekkimine on sellises kooliastmes suure tähtsusega.¹

Väga olulised on kohtumised kohalike tööeesrindlastega, eriti oma kooli õpilaste vanematega, kes jutustavad oma tööst.

Tööprotsessi jälgides ja töötajatega kohtudes, omandavad õpilased teadmisi ning mõistavad millist suurt ja tähtsat tööd teevad inimesed oma igapäevases töös.

Vanemate töö kõrval on kodudest pärinevate teadmiste teiseks peamiseks allikaks vanemate ja vanavanemate jutustused

¹A. Vallner, Ideoloogiline kasvatus algõpetuses, "Nõukogude Kool" nr. 8. 1960, lk. 603.

minevikust. Sel teel omandas teadmsi mineviku kohta 56% õpilastest.

IV klassi õpilaste vanavanemad on sündinud põhiliselt XX saj. algaastatel ja vanemad 20-ndatel aastatel. Seega IV klassi õpik-lugemikus olevad selle sajandi sündmused on otseselt seotud õpilaste kodustega.

Õpitav periood ajaloost saab laste silmis hoopis uue tähenduse, muutub lähedasemaks. See äratab õpilastest elavamat huvi aine vastu.

Üksikute õpilaste vanemad olid jutustanud oma lastele ka kaugemast minevikust. Vana-aja ajaloost oli kuulnud jutustusi 2 õpilast. Magalhãesi esimesest ümbermaailmareisist - 1 õpilane, Jüriõõ sündmustest - 12 õpilast. Kuressaare lossi päritolust - 2 õpilast.

Mida lähemale kaasajale, seda enam sai kasutada õppetundides kodudes pärinevaid teadmisi. Jutustusi rahva elust ning tööst XIX saj. oli kuulnud kodus 30 õpilast. Vastavate teemade läbivõtmisel oli õpilastel võimalus avaldada sellealaseid teadmisi.

Koolioludest tsaarirežiimi ajal oli kuulnud oma vanavanematelt 23 õpilast.

Peab ütlema, et õpilastel oli sellest küllaltki piltlik ettekujutus. See on tingitud sellest, et enamus õpilasi oli näinud teatris O. Lutsu "Kevade" dramatiseeringut. Nende kooliolude kõrvutamine tänapäeva tingimustega koolis tõi esile tohutu progressi.

Esimese maailmasõja sündmustest teadis oma vanavanemate jutustuste kaudu 14 õpilast. Suure Sotisalistliku Oktoobrire-

volutsiooni teostumisest - 16 õpilast.

1 õpilane oli kuulnud kodustelt 1924.a. 1.detsembri rel-
vastatud ülestõusust ja 2 õpilast Joh.Lauristini elust ja te-
gevusest.

Koolioludest kodanliku Eesti Vabariigi päevil oli kuul-
nud oma vanematelt 42 õpilast.

Eranditult kõik nende laste vanemad elasid üle Suure
Isamaasõja.Osa neist töötas tagalas,teine osa võitles Eesti
Laskurkorpuse ridades.Oma osavõtust lahingutest või elust ta-
galas oli jutustanud lastele 149 lapsevanemat.

Kõik loetletud faktid võimaldasid siduda õpilaste eel-
teadmisi ajaloo tunnis läbivõetavate teemadega.

Siinjuures peab mainima,et paljud IV klassi õpilased
tunnevad inimesi ja on nendega vestelnud,kelle ennastsalga-
vast võitlusest kuulevad nad ajalootundides.Näit. seoses mit-
mesuguste tähtpäevadega on korduvalt külastanud kooli vanad
revolutsionäärid A.Vaarman,O.Lauristin,J.Telman jt.Kohtumised
sündmustest osavõtjatega,vestlused nendega aitavad õpilastel
mõista,et kõik ajaloolised sündmused pole mitte kangelaste,
mitte üksikute väljapaistvate inimeste tegude resultaat,vaid
tavaliste inimeste töö.

Suurem osa minevikuteemalisi vestlusi on toimunud kodus
õhtutundidel,kui kogu pere on koos.Peale päevasündmuste aru-
tamise ja muljete vahetamise jutustavad vanemad ja vanavanemad
oma noorusmälestusi,töötava rahva olukorrast minevikus,hari-
duse saamisest,liiklusoludest jne.Niiviisi hakkavad lapsed
mõistma,millise suure sammu võrra meie ühiskond on edasi jõud-
nud.¹

¹ A.Elango, Kuidas kodu võiks avardada laste silmaringi,
Tallinn,1956,lk.17.

Kõige olulisemaks teguriks on laste silmaringi laiendamisel perekonnas on ja jääb laste- ja vanematevaheline elav suhtlemine.

IV peatükk

Ühiskondliku informatsiooni vahendusel saadud ühiskondlik-ajaloolised eeltead- mised.

Ühiskondliku informatsiooni liikidest on käsitletud lähemalt raadiot, televisiooni, dokumentaalfilme ja ajakirjandust ajalehtede näol.

Küsitletud 300-st õpilasest polnud vaid kahel kodus raadiot ja neil puudus senini praktiline võimalus kuulata raadiosaateid. Seevastu ühel neist kahest oli kodus televiisor.

Raadiosaadetest kuulevad õpilased meeleldi kuuldemänge (100%/küsitutest), lastesaateid (92%), "Päevakaja" (52%) ning muusikalisi ja kirjandussaateid (43%).

Küsitletud õpilaste hulgas oli küllaltki palju neid - 189 (63%) -, kelle kodus oli televiisor. Televisioonisaateid oli võimalus jälgida tuttavate ja sugulaste juures või vanemate töökohtades veel 96-l (32%) õpilasel. Ülejäänud 15-l (5%) puudus see võimalus.

Siit järeldub, et Tallinna õpilaskonna hulgas on televisioonisaadete jälgimine küllaltki süstemaatiline ning kõiki neid sel teel saadud teadmisi saab kasutada tundides.

Televisioonisaadetest köidavad õpilasi kõige enam kunstilised filmid (100%). Filmidele järgnevad lastesaated (96%), televisioonilavastused (52%) ja kontserdid (32%).

Arenenud silmaringiga nõukogude inimeste elus on ajalehel seevõrra tähtis koht, et ilma tema igapäevase jälgimiseta on võimatu toime tulla.¹

Nagu ankeedist selgus, ei loeta siiski 5-s kodus järjekindlalt ajalehti. Ülejäänud kodudes loeti järgnevalt:

1	ajalehte	-	8	perekonnas
2	"	-	78	"
3	"	-	105	"
4	"	-	56	"
5	"	-	39	"
6	"	-	4	"
7	"	-	5	"

Seega loetakse igas perekonnas 2-4 erinevat ajalehte.

Alljärgneve tabel annab ülevaate loetavatest lehtedest.

Tabel nr.2

Jrk. nr.	Loetavad ajalehed	Eksemplaride arv
1	"Õhtuleht"	280
2	"Noorte Hää1"	171
3	"Rahva Hää1"	125
4	"Säde"	114
5	"Spordileht"	82
6	"Sirp ja Vasar"	49
7	"Nõukogude Õpetaja"	8
8	"Pravda"	8
9	"Sovetskaja Estonia"	7
10	"Kodumaa"	7

¹A. Elango, Kuidas kodu võiks arendada laste silmaringi, Tallinn, 1956, lk. 29.

Nagu tabelist nähtub loetakse peamiselt kohalikku ajalehte "Õhtuleht", millele arvuliselt järgneb "Noorte Hää1" ja "Rahva Hää1".

Eeltoodud faktid ei tähenda muidugi, et kõik ajalehes avaldatud materjalid jõuavad võrdselt õpilasteni. Õpilased loevad siiski peamiselt ajalehte "Säde", mõningal määral ka "Õhtulehte" ning "Spordilehte". Ülejäänud materjalid jõuavad õpilasteni peamiselt vanemate vahendusel.¹

Täiskasvanutelem määratud ajalehtede sisu on lastele raske kuni kesmise kooliea lõpuni. Kuid ajalehtede lugemine vanemate poolt ärgu toimugu eemal lapsest, sest igas ajalehes leidub materjali, mida võib ette lugeda ja millest võib rääkida, kui mitte eriliselt lapsele, siis tema juuresolekul.

On perekondi, kus ajalehtedest loetu annab materjali sisu kaks vestluseks. Võib julgesti öelda, et sellised vestlused, kui neid arukalt suunatakse, on lapsele tõsise ja mõjuva poliitilise kasvatuse kooliks.²

Kuid ka see väike osa ajalehtede materjalidest, mis õpilaseeni jõuab, aitab tal orienteeruda ümbritsevates sündmustes ja nähtustes. Näiteks, seoses sündmustega Kariibi mere basseinis 1962. a. sügisel arendati kahes IV klassis (Tallinna 21. Kesk-kool) vestlust sel teemal. Siinjuures küsimuse eelnevast käsitlusest tundides hoiduda, 65% õpilastest andis küllaltki õiged vastused. Nad oskasid näidata geograafilisel kaardil Kuubat ning jutustada toimuvatest sündmustest. Näit. õpil. T. Altpere

¹ H. Palamets, Koduloolise materjali kasutamise teoreetilised alused ajaloo õpetamisel IV klassis, lk. 36.

² A. Elango, Kuidas kodu võiks avardada laste silmaringi, lk. 29.

jutustas: "Kuuba juht on Fidel Castro. Kuubat tahavad vallutada ameeriklased. Kuubalased võitlevad oma vabaduse eest. Iga elanik on seal ühtlasi ka sõdur. Kuuba lapsed õpivad kõik".

Analoogilise vastuse andis ka õpilane M. Urb, kes jutustas: "Kuuba juht on Fidel Castro. Kuubalased võitlevad oma rahu eest. Kuubasse tahavad tungida ameeriklased. Nõukogude Liit abistab Kuubat".

Nendes vastustes on tunda ajakirjanduse, televisiooni, raadio ning raamatute jutustuse mõju.

Muidugi anti ka vastuseid, milledes esines väärarusaamisi, näit.: "... enne oli Ameerika Kuuba pealinn, kuid nüüd on Kuuba harilik omavoliline linna". Vastusest näeme, et lisaks sisulisele veale, pole õpilasele üldse selged mõisted "riik", ja "pealinn", "linn".

"Vaenlase" mõiste oli paljudel õpilastel seotud mõistega "sakslane" ja "fašist", näit.: "... Kuuba oli sakslaste poolt ümberpiiratud, või "... Kuubasse tahtsid tungida fašistid". Vaenlase all mõisteti ka valgekaartlasi

Peab ütlema, et väärarusaamisi esines suhteliselt vähe. Enamikus anti kas sisuliselt õiged vastused või ei teatud midagi sellest küsimusest.

Analoogiliselt eelmise küsimusega paluti õpilastel kirjutada, mida nad teavad A. Nikolajevi ja P. Popovitši kosmoselennust. Vastuseid laekus 60-lt õpilaselt. Nendest 49 teadis ainult, et nimetatud kosmonaudid sooritasid grupiviisilise lennu. 10 õpilast andis põhjalikuma vastuse, näit.: "Nikolajev ja Popovitš sooritasid grupilennu. Nikolajev tegi 64 ja Popovitš 48 tiiru

ümber maakera.^Nad lendasid kauem ja töid kõige rohkem teaduslikke andmeid" (õpil.T.Kaasik).

Kosmoselendudega seotud mõisted ei ole õpilastel loomulikult veel selged ja arusaadavad. See ilmneb ka vastustes, näit. "Nikolajev ja Popovitš lendasid kosmoses väljaspool õhuruumi. See oli suur saavutus, sest siis valluatsid kaks inimest korraga atmosfääri" (M. Kuivjõgi).

Niisugsed vead õpilaste vastustes olid täiesti ootuspärased, sest neil puudus küllaldane ettekujutus maakerast, maailmaruumist, teistest planeetidest ning nendega seotud mõistetest.

Üks õpilane vastas, et ta ei tea midagi lähemalt sellest kosmoselennust, kuna viibis sel ajal Taevaskojas sanatooriumis.

Peab ütlema, et kahest esimesest kosmoselennust teadsid õpilased põhjalikumalt kui viimastest.

Kõiki tähtsamaid sündmusi nii meie elust kui rahvusvahelisest elust on valgustatud ajalehes "Säde". "Sädeme" lugemine peaks õpilastel juba teisest ja kolmandast õppeaastast alates kujunema harjumuseks. On kasulik, et ka vanemad heidaksid pilgu "Sädemesse", et seal leiduvat materjali kasutada vestluseks või lapse tähelepanu juhtimiseks mõnele eriti tähtsale artiklile.

Läbiloetud artikleid on soovitav perekonnas läbi arutada või vähemalt tuleb sellest kõnelda. Arutlusel peab olema vaba vestluse ilme.¹

Ajalehe lugemine äratab õpilastes uusi huviseid ja püstitab nende ette suurel hulgal küsimusi. Ajalehest väljalõigete te-

1

A. Makarenko, Loengud laste kasvatamisest, Tallinn, 1955, lk. 72.

gemine ja nende kleepimine alusele on paljudele lastele meeldivaks ja arendavaks harrastuseks, mida vanemad kindlasti peaksid toetama.

Perekonnas, kus vanemad ise elavad aktiivset kultuurset elu, kus ajaleht on möödapääsmatuks eluliseks vajaduseks ning seal avaldatud probleemid haaravad kõiki, on ka ajakohel väga tähtis koht õpilase muljete hulgas. Vanematel tuleks taotleda et laps ka ise harjuks lugema ajalehti, et see muutuks järkjärgult ta elu lahutamatuks koostisosaks.

Küllaltki palju aega pühendavad õpilased televisioonisaadete jälgimisele. Televisioonis kantakse üle kohtumised tuntud ühiskonnategelastega, tööeesrindlastega, Suurest Isamaasõjast osavõtnutega, külalistega välisriikidest jne.

Et suur osa õpilasi jälgib televisioonisaateid, seda on märgata tunnis aine läbivõtmisel. Televisioonisaated on õpilastele jõukohasemad, arusaadavamad ning kergesti mõistetavad, kui ajalehe artiklid või sõnumid, sest siin kaasneb sõnale konkreetne pilt.

Televisioonis nähtust jutustavad õpilased ajalootundides vastavate teemade läbivõtmisel. Näit. üsna õppeaasta alguses oli kesktelevisioonis saade, kus tutvustati 1812. a. isamaasõja kangelaste Kutuzovi, Barclay de Tolli jt. järglasi ning kuulati nende jutustusi oma kuulsatest esivanematest.¹ Vastava teema läbivõtmisel meenus see saade õpilastele ja nad jutustasid kuuldust-nähtust tunnis.

¹ Kuna saade oli vene keeles, siis jõudis see õpilasteni vanemate vahendusel.

65% küsitletud õpilastest jälgis ülekannet kesktelevisioonist, kus näidati kosmonautide A.Nikolaševi ja P.Popovitši vastuvõttu Moskvast. Nähtu põhjal sai tunnis arendada vestlust.

Nii jõuavad televisioonisaadete kaudu paljud tähtsad sündmused õpilaste kodudesse.

Kõige enam köidavad õpilasi televisioonisaadetest kunstilised filmid. Kuid mitmedki lastele keelatud filmid jõuavad õpilasteni just televisiooni kaudu, sest vanemad ei osuta sellele küllaldast tähelepanu.

Raadio on kujunenud väga tähtsaks teadmiste levitamise vahendiks. Lastesaadetes kajastuvad paljud tähtsamad sündmused meie elust. Ajaloetundides toevad õpilased sageli näiteid sellest, mida nad on kuulnud raadiost. Eriti meelde jäävad on kuuldemängud. Näit. seoses Nõukogude armee sünnipäevaga toimus 23.veebr. selle-teemaline vestlus nii III kui ka IV klassis. Selgus, et 67 õpilast oli jälginud kuuldemängu "Inimesed sõdurisinelis" (P.Kuusbergi "Enn Kalmu kaks mina" järgi) ja jutustasid sellest üksikuid episoode.

Koolis tuleb vestelda raadio lastesaadetest ning juhtida tähelepanu huvitavamatele neist.

Tallinnas asuvas kinos "Pioneer" linastatakse pidevalt dokumentaalfilme, mis suures osas jutustavad meie sündmusrikkast tänapäevast, rahva saavutustest teaduse ja tehnika ning kosmose vallutamise alal, näit. "Esimene reis tähtede juurde", "Jälle tähtede juurde", "Tähevennad" jne. Nende dokumentaalfilmide vaatamiseks korraldati koolides ühiskülastused, millele järgnesid arutelud. Kuna enamus õpilasi nägi neid dokumentaalfilme, siis see võimaldab elavamaks muuta teema "Nõukogude teaduse saavutused" läbivõtmist.

Edasi jutustavad dokumentaalfilmid rahvaste elust teistes maailmajagudes, näit. "Nangila küla homme päev", kangelasliku Kuuba rahva vabadusvõitlusest ("Leegitsev saar"). Neid filme võib näha ka aegajalt televiisoriekraanil. Linastatavad dokumentaalfilmid pakuvad häid võimalusi õpilaste silmaringi laiendamiseks ning ühiskondlik-ajalooliste eelteadmiste kujunemiseks.

Nii aitavad raadio, televisioon, ajakirjandus ja dokumentaalfilmid, kaasa õpilaste ühiskondlik-ajalooliste eelteadmiste kujunemisele. Koolil on vaja jälgida nende teadmiste kujunemise käiku ja suunata seda.

Juba nooremas koolieas on vaja tutvustada lapsi meie hoogsalt areneva elu saavutustega. Lapsed on teadmishimulised, on vaja ainult nende huvi õigesti suunata. Vajalik on vestelda õpilastega meie teaduse ja tehnika edusammudest. Kõigeks selleks tuleb kasutada ajakirjandust, raadiot ja televisiooni. Nii õpivad lapsed tähelepanelikult jälgima ümbritsevat elu.

V peatükk

Kunstiliste väljendusvahendite kaudu saadud ühiskondlik-ajaloolised eelteadmised.

A K I N O

Meie maal on muutunud kino miljonite inimeste armastatumaks kunstialaks.

Taa sütitab inimeste südameis usku kommunismi helgesse tulevikku, innustab neid sooritama uusi töökangelastegusid, tugevdab rahu ja rahvastevahelist sõprust. Kino õpetab õigesti mõistma ja hindama ka minevikusündmusi. Meie ajal on kino võimsaim kasvatustegur. Rõhuvast enamuses on meie kinofilmid

kauniks ning kõrgeväärtuslikuks kunstipäraseks kasvatusvahendiks. Laste ja noorte psüühikale on omane tung konkreetsete ja dünaamiliste kunstiliste kujundite järele. Niisuguste kujundite loomise võime on aga kunstilise filmi peamisi eripärasid. Noored mitte ainult et vaatavad filmi, vaid sõna tõsisel mõttes elavad sellele kaasa. Võib julgesti öelda, et kõikidest taideliikidest on filmikunst noortepäraseim.

Spetsiaalseid lasteetendusi korraldatakse kinodes pühapäeviti ja koolivaheaegadel. Samuti võivad õpilased vaadata päevastel seanssidel neid filme, mis on noorsoole lubatud.

Meie kinodes linastatakse ka ajaloolisi filme. Ajaloolise sisuga filmide vaatamine omab erilist tähtsust õpilastes ajaloomeele arendamiseks ja neis huvi äratamiseks mineviku vastu. Lasteetendustel on sageli kavas filmid "Tšapajev", "Peeter I", "Aleksander Nevski", "Kutuzov", "Pavel Kortsagin" jne.

Võimalusi ajaloolise kallakuga filmide vaatamiseks on olnud õpilastel rohkesti. Kui palju on õpilased kasutanud seda võimalust, nähtub järgnevast tabelist.

Tabel nr. 3

Jrk. nr.	Filmi pealkiri	Õpilaste arv	% õpilaste üldarvust
1.	"Ristirüütlid" I ja II seeria	145	48,4
2.	"Tšapajev"	55	18,3
3.	"Normandia-Neemen"	54	18,0
4.	"Sõda ja rahu" x	45	15,0
5.	"Peeter I"	39	13,0
6.	"Lenin 1918.aastal"	34	11,3
7.	"Gavroche"	32	10,1
8.	"Hüljatud" I ja II seeria	22	7,3

Jrk. nr.	Filmi pealkiri	Õpilaste arv	% õpilaste üldarvust
9.	"Jumalema kirik Pariisis" ^X	21	7,0
10.	"Ballaad sõdurist"	20	6,6
11.	"Jääminek"	14	4,6
12.	" ^K apteni tütar"	12	4,0
13.	"Kiin"	9	3,0

Peale nende nimetati veel üksikute õpilaste poolt filme "Pavel Kortšagin", "Ema", "Sepa lipp", "Kotovski", "Soomuslaev Potjomkin", "Kommunist", "Ränk hind", "Selge taevast", "Inimene ei alistu" ja "Viis padrunikest".

Üheksa õpilast kirjutas, et nad ei ole näinud ühtki ajaloolise kallakuga filmi. Muidugi ei oska lo - 11.aastane õpilane alati kvalifitseerida, milline on ajalooline film, milline mitte. Näit. õpil. Sika Tallinna 21. Keskkoolist kirjutas, et ei ole näinud ühtki ajaloolist filmi, kuid samas mainis ta oma lemmikfilmina "Ristirüütleid".

Sageli on ka õpilased näinud filme, kuid on need unustanud.

Enamusel õpilastest piirdub ajaloolise kallakuga filmist arusaamine ainult otseselt seal nähtud sündmustega. Filmi sündmuste ajaloolist tausta nad ei tunne. Kuid koolis ajalugu õppides mõistavad nad, millisest ajaloolisest perioodist filmid jutustavad ja taas elustuvad need filmi sündmused õpilaste silmade ees. Võimaluse korral tuleb lasta õpilastel neid jutustada.

Oma lemmikfilmidena mainiti järgmisi ajaloolisi filme;

"Ristirüütlid" - 18 õpilast

"Tšapajev" - 16 õpilast

"Sõda ja rahu" - 6 õpilast

Kunstilisi filme oli näinud kõik küsitletud 300 õpilast. Kunstilistest filmidest nimetati oma lemmikfilmidena järgmisi:

"Ebatavaline reis"	- 57 õpilast
"Vallatud kurvid"	- 45 õpilast
"Amfiibinimene"	- 44 õpilast
"Lõbusad semud"	- 22 õpilast
"Aarete saar"	- 21 õpilast
"Charlie Chaplin"	- 20 õpilast

Tähelepanu väärrib fakt, et lemmikfilmidena mainiti ka lastele keelatud filme, näit. "Babette läheb sõtta", "Puhkus Roomas", "Seitse vaprat" jne. Järelikult ei ole kinodes kontroll selles osas küllaldane.

Muidugi ei haara õpilane selles vanuses filmist kõige olulisemat, peamist, vaid talle jäävad meelde üksikud episoodid ja see, mis on talle arusaadav. Õpilastega vesteldes võis kuulda järgmisi vastuseid: "... film "Selge taevast" meeldis mulle sellepärast väga, et see oli värviline ja selles oli väga palju loodust" (õpil. Dobkevits), "... eriti meeldis mulle film "Ristirüütlid", sest see oli värviline ja seal oli sõda (õpil. Sika), või "... Amfiibinimene" oli huvitav film, kuna peategelane oli vapper ja korjas pärleid" (õpil. Dengu). Nendest vastustest võib järeldada, et filmi tõelised sündmused õpilasteni ei jõudnud.

Iga kinofilm peaks saama, ehkki ainult mõneks minutiks, perekonnas arutluste ja arvamuste objektiks; vanemad peaks püüdma, et ka laps avaldaks selle kohta oma arvamust, jutustaks, mis temale selles meeldis, mis ei meeldinud, mis avaldas

tugevat muljet.

Kui vanemad näevad , et last kütkestavad ainult väline sündmustik, süžee lõbusus , või kui nad ei mõista filmi sündmusi siis peaksid nad paari küsimuse abil teda juhtima filmi sügavamate ja tähtsamate külgede juures.¹

Samuti kiinduvad õpilased faabulasse ja jätavad täiesti kahe silma vahele terve rea tähtsaid, ajajärku iseloomustavaid detaile, näit.: rõivastus, elamud, relvastus jne.

Seda ei saa aga öelda absoluutselt kõigi õpilaste kohta. Üksikud arenenuma silmaringiga õpilased olid väga hästi mõistnud nähtud filme ja oskasid seda klassis edasi anda. Näit. õpil. Lindström jutustas oma ea kohta küllaldase põhjalikkusega filmist "Soomuslaev Potjomkin", õpil. Jaama - filmist "Ristiriütliid" ja P. Rohhorov filmist "Sõda ja rahu".

Ajaloolise kallakuga filmide linastamine meie kinode ekraanidel ei lange mingil määral kokku vastava teema läbivõtmisega ajaloo tunnis. Pika vahe jooksul on ununenud paljudgi, eredamad pildid on tuhmunud ja kujud kaotanud oma ilmekuse.

Üheks esimeseks teemaks, kus saab kasutada õpilaste poolt filmi vaatamisel omandatud muljeid on "Jäälahing". See teema haarab õpilasi. Eriti vaimustab neid võiduka väejuhi Aleksander Nevski kuju. Igas klassis leidub õpilasi, kes on võimelised jutustama ükskuid lahinguepisoode, mis on jäänud meelde filmist.

Teiseks õpilasi haaravamaks teemaks on "1812.a. isamaasõda". Rohkesti õpilasi on näinud filmi "Sõda ja rahu", mis on hea, meisterlikult ja tõsiselt valmistatud junstiteos. Film äratas õpilastest erilist huvi vastava ajaloolise sündmuse

vastu. Tunnis teavad õpilased jutustada targast ning ettevaatlikust Jutuzovist ja kapriisest ning egoistlikust Napoleo-
nist. Filmi "Sõda ja rahu" lahingupildid on haaravad: Borodi-
no lahing, Moskva põlemine, Napoleoni suure armee taganemine
jne. Eriti oli õpilastel meelde jäänud Berezina jõe ületamine
taganevate prantsuse vägede poolt.

Väga paljud õpilased (75 - Tallinna 21. Keskkoolist) vaa-
tasid komöödiafilmi "Husaariballaad", mis neile väga meeldis.
Kuna film jooksis Tallinna kinode ekraanidel just vahetult
enne teema "1812. a. isamaasõda" käsitlemist, siis õpilaste mul-
jed sellest olid väga elavad. Tõsi, filmi iseloomust (komöödia-
film) tingituna ei andnud see edasi sõja tõelisi sündmusi,
kuid andis õpilastele teatud ettekujutuse sõjapidamisviisi-
dest, relvastusest, soldatite riietusest jne. Seda kõike võis t
tunnis teema läbivõtmisel kasutada.

Kuna meie kinodes linastatakse sageli filme Suurest
Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist (näit. "Kaks elu"),
Kodusõjast (näit. "Kotovski") ja Suurest Isamaasõjast (näit.
"Normandia-Neemen"), siis on ka õpilastel olnud rohkesti või-
malusi neid vaadata. Peab ütlema, et õpilased on kasutanud neid
võimalusi. Seda on tunda IV klassis ajalugu õpetades. Näit. kä-
sitledes teemat "Rahvas kukutab tsaari", tulid õpilastele
meelde filmi "Kaks elu" sündmused, milliseid nad hakkasid
nüüd paremini mõistma. Sügavam huvi ajalooliste filmide vastu
tähtsustab õpilastes just IV klassis seoses ajaloo õppimisega.

Teatud tähtpäevadega seoses näit. Nõukogude armee aastapäev,
Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev, korral-
datakse kinodes festivale, kus linastatakse varasematel aasta-

tel valmistatud filme. Siis on võimalik suunata õpilasi neid vaatama ja ühtlasi tuleb läbi viia lapsi ettevalmistav vestlus, mis jutustab sündmustest, mida lapsed etendusel näevad.

Kino külastamiseks olgu lapsed vastavas tunnis ettevalmistatud, siis liitub nähtu üheks tervikuks klassis saadud teadmistega. leiab endale kindla koha õpilaste ajalooliste teadmiste varasalves.

B. I l u k i r j a n d u s .

Üldiselt on teada, millist määravat osa etendab ilukirjandus inimese vaimsele arengule. Need, kes loevad raamatuid süvenenult, leides neis peituvat väärtust, paistavad silma loogilise mõtlemise ja laiemal silmaringiga.¹

Kõigi nende mitmesuguste vahendite seas, mis on ajalooõpetajal kasutada selleks, et anda oma õpetamisele kasvatuslik iseloom, on suur osatähtsus ajaloolisel ilukirjandusel. Selle minevikutunnetamise tee eriline väärtus seisab mineviku kujutamise kunstipärasuses, mis annab mineviku kujudele erilise näitlikkuse ja ühtlasi kutsub lugejas eriti tugevasti välja emotsionaalse suhtumise. Kunstipärasel sõnal on maksimaalne sisemine näitlikkus, kirjutavad metoodikud N. Andrejevskaja ja V. Bernadski.²

Väljavalitud kirjandust tuleb õpilastele soovitada, kuna nad loevad meeleldi kunstipäraselt ja huvitavat raamatut.

¹ A. Elango, Kuidas kodu võiks avardada laste silmaringi, Tallinn, 1956, lk. 22.

² N. Andrejevskaja ja V. Bernadski, Ajaloo õpetamise metoodika Tallinn, 1949, lk. 305.

Ühtlasi tuleb õpilaste tähelepanu juhtida sellele, et nad ei võtaks romaani või jutustuse iga sõna kui puhast tõde.

Sügavam huvi ajaloolise kirjanduse vastu tärkab õpilastes IV klassis seoses ajaloo õppimisega. Seni köidavad õpilasi muinasjutud, lood laste ja loomade elust jne.

Lasteraamat annab väikesele lugejale uusi teadmisi, näitab talle inimeste tööd ja pakub rikkalikku materjali mõtisklusteks. Raamatupositivsete kujude najal kasvab noor lugeja.

Algklasside õpetajal tuleb arvestada, et ka klassivälise lugemise suunamisel on vaja individuaalset lähenemist õpilastele, nende koduse õhkkonna, iseärasuste ja huvide tundmist. Õpetaja peab ise lastekirjandust põhjalikult tundma ja järjekindlalt lugema ilmuvaid uudisteoseid.

Lugemiseks soovitatavate raamatute nimestik "Algkooli õppeprogrammides"¹ on mõeldud raamkavana. Õpetaja enda otsustada jääb, missuguseid raamatuid ^{ta soovib} nimetatutele lisaks arenema lugemishuvidega õpilastele ja milliseid uudisteoseid ta propageerib.

Õpetaja õige juhtimistöö tulemusena sel alal peaks ilm-nema, et õpilastele saab kirjanduse süstemaatiline ja teadlik lugemine igapäevaseks vältimatuks harjumuseks.²

I klassi õpilastele on eriti armsad muinasjutud, mis toidavad nende fantaasiat, pakuvad sügavaid esteetilisi ja eetilisi elamusi. Samuti köidavad neid jutustused loomadest, laste elust, luuletused ja üksikud palad kirjanduse klassikast.

¹
Lk. 21 - 24.

²
A. Töldsepp, Õpilase lugemishuvile rajatagu alus algklassides "Nõukogude Kool", nr. 7, 1960, lk. 523.

Õpetaja abiga leiab laps nendest paladest ilusat ja head, õpib tähelepanelikult süvenema üksikasjadesse.

Ka II klassi õpilasi köidavad muinasjutud, kuid huvi ümbritseva elu vastu on tunduvalt kasvanud. On tunda ka tärkavat huvi seiklusjuttude vastu. Sügava huviga kuulatakse jutustusi pioneeridest-kangelastest, Suurest Isamaasõjast, V.I. Leninist, elust kaugel maal, minevikus toimunud sündmustest jne.

Vestlusest õpilastega selgus, et küllaltki palju II klassi õpilasi oli lugenud P. Klutšantsevi raamatut "Teistele planeetidele".¹ Muidugi, laste eest tingituna, esinesid mõningad lihtsustatud ja väärad arusaamised.

Peamiseks veaks oli see, et jooniseid vaadeldi teistest isoleerituna ja selle tõttu läks neisse peidetud mõte kaduma.

Kuid fakt ise, et seda raamatut loeti, annab tunnistust järjest kasvavast huvist teaduse ja tehnika vastu.

Ka III klassi õpilastel on huvi kõige eespool mainitud kirjanduse vastu, ainult see huvi on suurem ja sügavam.

Meie kirjanike hulgas on suurepäraseid meistreid, kes on osanud ajaloolisi sündmusi lastele kirjanduslikus vormis kättesaadavaks teha (E. Kippel, Ed. Bornhöhe, M. Metsanurk jt.). Kuid ankeedist selgus, et IV klassis õppeaasta alguseks on õpilased lugenud vähe ajaloolist kirjandust (väljaarvatud üksikud) ja nende teadmiste ring on selleks osas piiratud. Üheks põhjuseks on siin õpilaste puudulik lugemisoskus, teiseks aga takistavad loetu mõistmist rasked laused ja arusaamatud sõnad tekstis.

Seoses ajaloo õppimisega huvi suureneb mineviku vastu ja kõige vastu, mis jutustab minevikust. Ajaloolist kirjandust

¹ P. Klutšantsev, "Teistele planeetidele", Tallinn, 1962.

loetakse põhiliselt pärast tundides vastava teema läbivõtmist.

Laste lemmikkangelasteks kujunevad Tasuja, Meelis jt.

Sellel st, kui palju olid IV klassi õpilased lugenud I õppeveerandi lõpuks ajaloolist kirjandust, annab ülevaate alljärgnev tabel.

Tabel nr.4

Jrk. nr.	Teose autor ja pealkiri	Lugenud õpil.arv	Sama %
1.	E.Kippel "Meelis"	104	34,7
2.	Ed.Bornhöhe "Tasuja"	69	23,0
3.	M.Metsanurk "Ümera jõel"	63	21,0
4.	V.Beekmann "Kurbade kivide linn"	24	8,0
5.	V.Jan "Tšingis-khaan"	18	6,0
6.	V.Jan "Batu-khaan"	16	5,3
7.	Ed.Vilde "Mahtra sõda"	16	5,3
8.	Ed,Vilde "Vürst Gabriel"	14	4,6
9.	A.Kononov "Jutustusi Tšapajevist"	6	2,0
10.	"Jutte Leninist"	5	1,6
11.	N.Tšukovski "Balti taevas"	4	1,3

Üksikud õpilased olid lugenud veel järgmisi raamatuid:

L.Kassil ja M.Poljanski "Noorema poja tänav", L.Tolstoi "Sõda ja rahu", R.Parve "Põranda all", L.Kosmodemjanskaja "Jutustusi Zojast ja Šurast" ning J.Sütiste "Ristiköerad".

Nagu loetelust nähtub, on loetud raamatuid oma enamuses seotud IV klassis õpitava ajaloo vanemate teemadega (neid õpiti I õppeveerandil).

Ed.Bornhöhe "Tasuja" ja E.Kippeli jutustuse "Meelis" sündmused olid mitmetele õpilastele tuntud juba enne vasta-

vate teemade läbivõtmist. Õpilased mõistsid väga hästi loetud teksti ning suhtusid sellesse emotsionaalselt.

L.Tolstoi romaan "Sõda ja rahu" ei ole IV klassi õpilastele jõukohane. Pole ka mõeldav, et nad loeksid selle tervikuna läbi. Kuid oma teadmistega romaani mõnest osast panid seda lugenud õpilased kuulajaid lausa hämmastama (vastavat teemat käsitleti lahtises tunnis). Näit. õpil. J. Prohhorov (Tallinna 21. Keskkoolist) iseloomustas iga üksikut Borodino lahingust osavõtnud väejuhti. Samuti oskas ta kirjeldada üksikasjalikult vene vägede lahingupositsioone ja kogu võitluse käiku Borodino all.

Paralleelklassi õpilane H. Jaama jutustas samasuguse põhjalikkusega Mahtra sõjast vastava romaani põhjal. Iga nimi, arv ja kuupäev oli õigesti meeles.

Kaasõpilased kuulasid suure huviga. Mõlemad õpilased on väga laialdaste huvide ja avara silmaringiga.

Igas klassi leidub selliseid õpilasi ning nende rikkalikud teadmised ergutavad ka kaasõpilasi lugema ilukirjandust.

Õpetaja valjusti lugemine on tähtsaks ergutusallikaks, et äratada lastes armastust ja huvi ajaloolise sisuga raamatu vastu, iseseisvaks lugemiseks.

Äratanud armastust raamatu vastu, peab õpetaja seda arendama ka edasi, peab alati suunama õpilasi, juhtides nende kodus lugemist. Selleks on hea raamatuid klassi kaasa võtta ja näidata neid lastele tunnis, mille teemakohta on olemas üks või teine lastele kättesaadav ja huvitav kirjanduspala.

Tavaline lihtne suusõnaline viide raamatule ei ärata sellist tungi lugemiseks kui kaasavõetud raamatu soovitamine

ühes selle näitamisega.

Kui lapses on tekkinud huvi lugemise vastu, siis on lastevanemate ja kooli ülesandeks hoolt kanda, et lapsel oleks käepärast jõukohane ja huvikohast kirjandust. Suurt kasvatuslikku tähtsust omab raamatute kinkimine lastele ning vestlus nendega loetu üle. Nii õpib laps raamatut teadlikult kasutama oma uudishimu rahuldamiseks.

VI peatükk

Muuseumide külastamisel ja reisimisel saadud ühiskondlik-ajaloolised eelteadmised.

Meie maa muuseumid on avanud ukсед noorsoole ja võimaldanud temale tutvuda sinna talletatud kultuuriväärtustega.

Muuseumis tutvuvad õpilased ehtsate ajalooliste mälestusmärkidega. Seal saavad nad tunda enam kui kusagil mujal minevikku, puutuvad tihedalt kokku ajalooaga. Muuseumi materjalid rikastavad tunduvalt õpilasi nii teadmiste kui ka muljete poolest.

Tallinn on rikas muuseumide poolest. Siin asub Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloomuuseum, Eesti NSV Riiklik Loodusteaduse Muuseum, Tallinna Riiklik Kunstimuuseum, Tallinna Linnamuuseum, mille väljapanekud asuvad Paksu Margareeta tornis ning Raekoja hoone alumisel korrusel (näitus "Vana Tallinn"), Peeter I Maja-muuseum, Teatri- ja Muusikamuuseum, Ed, Vilde Memoriaalmuuseum ning Töölaliste Kelder. Ka vanalinn oma iidsete ehitustega on omapäraseks ajaloo- ja arhitektuurimuuseumiks.

Seega on Tallinna koolide õpilastel suurepärased võimalused

tutvuda muuseumidē väljapanekutega.

Käesoleval juhul huvitas meid peamiselt see asjaolu, kui palju IV klassi õpilasi oli eelnevalt külastanud muuseume kas iseseisvalt, grupiviisi või koos vanematega.

Pilt kujunes järgmiseks. Üllatavalt palju õpilasi oli külastanud Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloomuuseumi. Neid oli 193 (64,4%). Suur oli ka õpilaste arv, kes olid külastanud rae-kojas asuvat ekspositsiooni "Vana Tallinn" - nimelt 83 (27,7%). Teisi muuseume külastanud õpilaste arv oli väiksem. Linnamuuseumis (Paksu Margareeta tornis) oli käinud 25 (8,4%), Peeter I Maja-muuseumis 21 (7,0%), Kiek in de Kökis 14 (4,7%) õpilast. 3 õpilast oli külastanud Peter-Pauli kindlust ja 2 õpilast Ermitaaži.

Muuseumide külastused toimusid põhiliselt koos vanemate, õe või vennaga pühapäeviti, enamuses õpilaste endi soovil. Leningradis viibisid õpilased ekskursioonil. 69 õpilast vastas, et nad ei ole külastanud ühtki ajaloomuuseumi. Fakti ennast ei saa seletada ainult sellega, et õpilastel puudus senini huvi muuseumi väljapanekute vastu. Selle põhjuseks on ka asjaolu, et osa vanemaid ei ole suunanud õpilasi sinna ning õpilastel puudus küllaldane omaalgatus.

Milliste teemade läbivõtmisel oli võimalik kasutada õpilaste teadmisi ja muljeid, mida nad on omandanud muuseumide külastamisel?

Eesti NSV teaduste Akadeemia Ajaloomuuseumi fondidest huvitasid õpilasi kõige enam kultuuriloolised esemed, eesti etnograafia, relvad ning arheoloogilised esemed.

Muuseumi külastanud õpilased teadsid jutustada kangas-

telgedest, puutelgedega vankrist, karuäkkest, kootidest jne. Väga elavalt oli meeles muuseumis kujutatud nurgake talutarest. Neid esialgseid teadmisi sai kasutada ajalookursust sissejuhatavate teemade "Võkist ketrusmasinani", "Tulevane traktorist" ning "Muinasleiud jutustavad" käsitlemisel.

Poiste juures oli märgata erilist huvi vanaaegsete relvade (möögad, odad, sõjakirved) ning raudrüü vastu. Suurel osal nendest oli teatud ettekujutus relvastatud ristirüütli välimusest. Neid muljeid sai kasutada teema juures "Saksa rüütelite röövvalutus algab".

Peeter I Maja-muuseum asub Lasnamäe nõlvakul. Omakorduvatel külaskäikudel Tallinna elas Peeter I selles väikeses majas. Tubades on säilitatud Peetriaegne mööbel. Välja on pandud reorganiseeritud Vene armee relvade näidised ja teisi Peetriaegseid esemeid.

Väljast oli seda maja näinud enamik õpilasi, sees olid käinud vähesed.

Kuid siiski teema "Põhjasõda ja Eesti ala ühendamine Vene riigiga" käsitlemisel oli 4 õpilast, kes võisid jutustada muuseumi väljapanekutest, eriti magamistoas asuvast baldahhiinwoodist, kappkellast, laevamudelist, relvadest jne.

Õpilastega vesteldes äratas üks asjaolu tähelepanu. Nimelt olid elavalt meelde jäänud muuseumide materjalidest need väljapanekud, mis puudutasid meie maa kaugemat minevikku, samal ajal aga unustati väljapanekud meie maa lähemast minevikust. Nähtavasti paelus eriti mineviku eksootika, tunduv erinevus tänapäevast.

Kuna vahetult Tallinna lähedal Rocca al Mare asub Vaba-

õhmuuseum, siis enamuse õpilasi oli seda külastanud. Üks osa oli teinud seda koos klassiga, teine osa vanematega. Teema "Talupoegade tööst ja elamust" läbivõtmisel sai kasutada seal omandatud teadmisi. Igas IV klassis leidis küllaldaselt õpilasi, kes võisid jutustada palkidest ehitatud eesti talupoegade rehielamutest ja nende s asuvatest ruumidest (rehealune, rehetuba, kambrid). Samuti teati nimetada ka kõik kõrvalhooned (aidad, laut, saun jne.). Üksikasjalikult jutustati mitmesugustest piirdeaedadest talu ümber.

See kõik äratas õpilastes elavat huvi teema vastu ja lubas neil ka jutustada oma teadmistest ning muljetest. Selle teema käsitlemine ilma nende vehetult kohapeal saadud teadmisteta oleks jäänud linnalastele küllaltki abstraktseks ja väheütlavaks.

Suvepuhkuse veedavad paljud õpilased maal sugulaste juures. Nii mõneski talus on säilinud esemeid, milliseid linnalapsed võivad näha ainult muuseumis.

Näit. õpilane A. Lond (Tall. 21. Kk). jutustas viiskudest, milliseid ta juhuslikult aidast oli leidnud. T. Altpere kirjeldas C. R Jakobsoni "Kooli lugemise raamatut", mida ta suvel oli huviga lugenud. Elavalt oli meelde jäänud esimene lugemispala "Kass". Õpilane M. Teearu jutustas maal nähtud kootidest, märsist, kirjutustahvlist ning krihvlist, F. Maasing ühest "Sakala" numbrist.

Need kõik olid õpilastele üllatavad leiud, millede tähtsust nad mõistsid alles koolis ajalugu õppides.

IV klassi ajalookursuse käsitletakse keskaegse linna välisilmet ning elu keskaegses linnas. Selle teema läbivõtmisel on Tallinna koolid eelistatavad olukorras. Õpilaste eelteadmised

selle teema osas on küllaltki suured.

Peaaegu kõik Tallinna koolide õpilased on viibinud Toompeal, kõndinud sealsetel kitsastel tänavatel, Lühikesel ning Pikal jalal, näinud vanaaegseid ehitusi, linnamüüri, raekoda, kirikuid jne.

Kõik see lubab õpilastel vastava teema juures elavalt kaasa rääkida. Kuid vestluses õpilastega paistab silma, et nende teadmised kodulinnast on väga pinnapealsed. Nad on näinud kõike üldises plaanis, üksikasjadele tähelepanu pööramata. Nii ei osata üksikasjaliselt linnamüüri välisilmest jutustada, samuti keskaegsete elumajade ehitusest, raekojast jne. kuigi neid on palju kordi nähtud. Kõik see vajab nimetatud teema käsitlemisel pikemat selgitust.

Teema "Keskaegses linnas" äratab õpilastes suuremat huvi oma kodulinna kineviku vastu, samuti oleviku vastu.

Inimeste elu koostub paljudest ja paljudest pisiasjust, ta peegeldub elus-olus ja kultuuris. Rõivastus, elamu, elu-olu, kombed - kõigist neist üksikasjust luuakse pilt inimeste elust. Nähes vahetult tõelisi ajaloolisi mälestusmärke tärkab lastes huvi ajaloo vastu.

Espool on mainitud, et õpilased mäletavad muuseumide materjalidest peamiselt neid väljapanekuid, mis puudutavad meie maa kaugemat minevikku, kusjuures jäid kõrvale väljapanekud lähemast minevikust. See on seletatav sellega, et viimased põhinevad suures osas dokumentaalsel materjalil, mida aga õpilased oma ea ja vastavate teadmiste puudumise tõttu ei mõista. Dokumentid tunduvad neile igavana. Näiteks teatati käesoleva õppe-

aasta algul Tallinna 21.Keskkooli kolmes IV klassis, et seoses ajaloo õppimisega külastatakse aasta jooksul Ajaloomuuseumi, Linnamuuseumi ning Töölaliste Keldrit, Teade kahe esimese muuseumi eelseisvast külastamisest võeti vastu õpilaste poolt rõõmuga. Elavalt jutustati oma varasematest külaskäikudest muuseumidesse ning sellest, mida seal nähti. Õpilaste tähelepanu köitsid peamiselt mitmesugused konkreetsed esemed, sest need olid arusaadavad ja mõistetavad.

Töölaliste Kelder, kus on väljapanud peamiselt dokumentaalne materjal, ei äratanud õpilastes erilist huvi. Selle veelkordne külastamine ei huvitanud neid.

Õpilaste arvamus muutus seoses vastava perioodi õppimisega ajaloost. Huvi äratamiseks vihjas õpetaja aine käsitlemisel sageli väljapanekutele Töölaliste Keldris.

Seekordsel muuseumi külastusel kutsuti külla vana revolutsionäär Alma Vaarmann, kes, lisaks väljapanekutele, jutustas veel oma mälestustest. Õpilased kuulasid teda suure huviga. Eriti tähelepanelikult uuriti just neid dokumente, mis puudutasid otseselt ajalootunnis läbivõetud materjali. Grupipiltidelt otsiti tuntud revolutsionääre. Välja oli pandud ka sm.A.Vaarmanni foto.

Õpilased elasid väljapanekute ning jutustuse põhjal kaasa rohkem kui 40 aastat tagasi toimunud sündmustele. Edu puhul rõõmustati, ebaõnnestumiste puhul kurvastati. Sm.Vaarmannile esitati rida küsimusi ta revolutsioonilise tegevuse kohta. Meenutati nähtud filme ning koduste jutustusi.

Eksursioon jättis õpilastele sügava elamuse. Näiteks üks õpilane, kes seni oli silma paistnud pealiskaudsuse ja väheste

huvidega, lubas sm. Vaarmannile edaspidi käituda nii, et olla vääriline järglane vanadele revolutsionääridele.

Oma muljetest Tööliste Keldris jutustasid õpilased ka hilisematel ajaloo tundidel klassis.

Selleks, et mõista muuseumi materjale, peab õpilasel olema mingil määral eelteadmisi nendest. Näiteks tal on kerge mõista puutelgedega vankrit, sest raudtelgedega vankrit on ta korduvalt näinud. Vastava erinevuse oskab ta ise välja tuua. Kuid minimaalsemategi teadmiste puudumisel võib õpilastes isegi huvi kaduda muuseumi külastamise vastu. Seda peab arvestama iga õpetaja ja lapsevanem.

Kas on siis soovitav viia õpilasi muuseumi enne seda, kui ta on koolis õppinud ajalugu? Kindlasti. Ainult peab teadma, mis seal võib teda köita ja kas seal on kõik talle arusaadav.

Last peab muuseumi külastuseks mõningal määral ettevalmistama.

Lisaks teadmistele, mida muuseumid annavad, on nad ka väga tähtsad kasvatusvahendid. Nad nõuavad lapselt tõsist tähelepanu, lõbustuse moment on neis tähtsusetu, nad organiseerivad lapse mõistuse tööd ja kutsuvad esile suuri ning sügavaid tundmusi.¹

¹ A. Makarenko, Loengud laste kasvatamisest, Tallinn, 1955, lk. 75.

B. Õpilaste praktilis-geograafilisest
silmaringist.

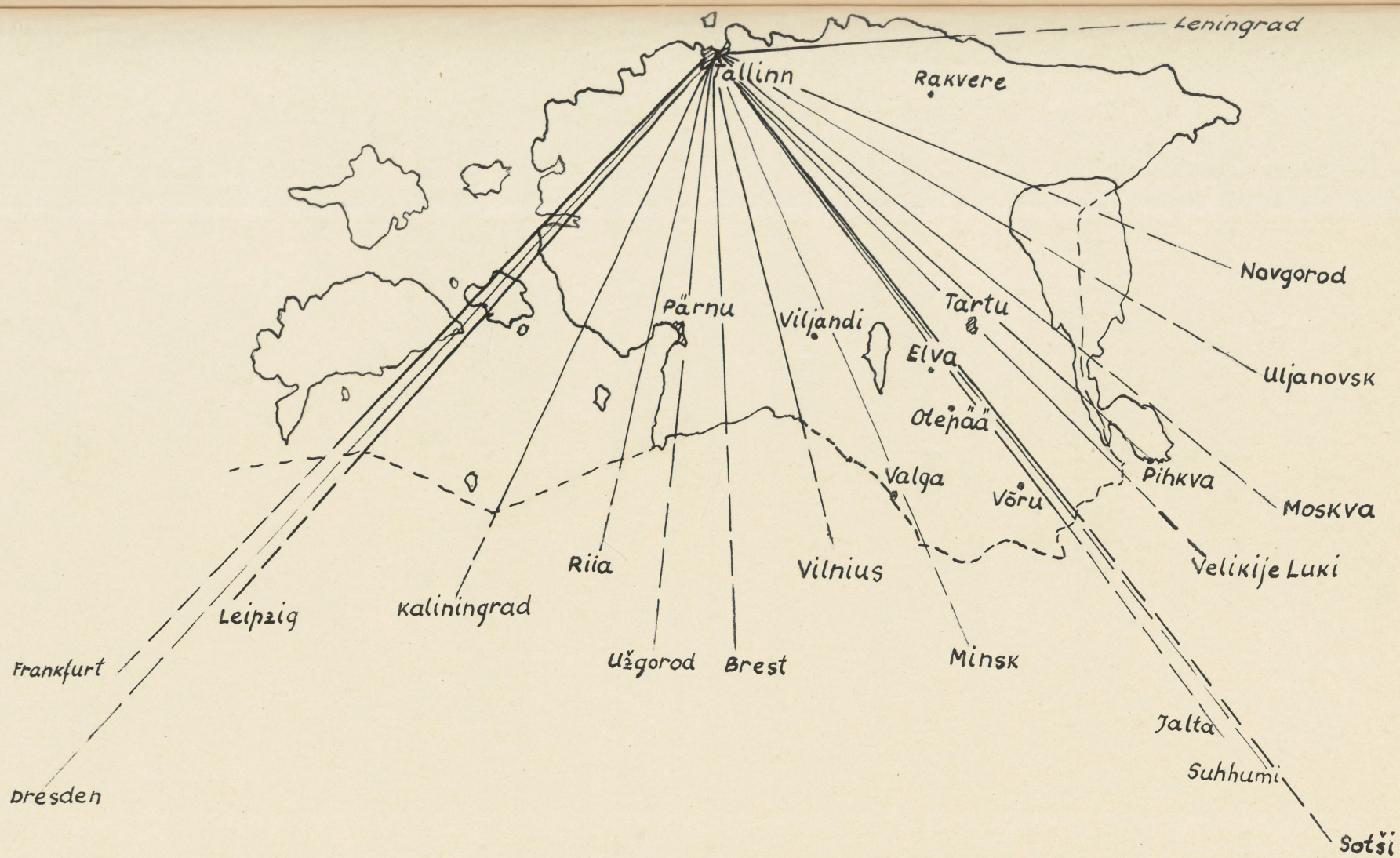
III - IV klassi õpilaste ühiskondlik-ajaloolise silmaringi laiendamisele aitab kaasa ka linnade ja maakohtade külastamine, mis asuvad kas väljaspool kodulinna või koduvabariiki.

Nagu küsitlemisest selgus, on IV klassi õpilased oma ea kohta (10 - 11 a.) küllaltki palju reisinud. Nende muljed külastatud linnadest on muidugi süsteemitud, juhuslikud ning pinnapealsed, kuid neid saab kasutada ajalooliste teemade läbivõtmisel, mis on otseselt nende linnadega seotud.

Küsitletud 300-st õpilasest ei olnud käinud väljaspool Tallinna üheski linnas 41 õpilast. Suviti olid nad vaid viibinud linnalähedastes pioneerilaagrites või sugulaste juures maal.

Suhteliselt palju, võrreldes teiste Eesti NSV linnadega, on külastatud Tartut - 125 õpilast (41,7%), Pärnut - 86 õpilast (28,7%) ja Viljandit - 82 õpilast (27,3%). Narvas oli käinud 52 (17,3%) ja Võrus 44 (14,7%) õpilast. Peale nimetatud linnade oli käinud veel Rakveres 37 (12,3%) Otepääl 32 (10,7%), Elvas 26 (8,7%) ja Valgas 22 (7,7%) õpilast.

Liiduvabariikidest oli külastatud Vene NFSV-d, Läti NSV-d, Leedu NSV-d, Valgevene NSV-d, Ukraina NSV-d, Gruusia NSV-d ja Moldaavia NSV-d. Väljaspool Nõukogude Liitu oli käidud Saksa Demokraatlikus Vabariigis.

IV kl. õpilaste poolt külastatud linnad.

Eesti NSV piires reisiti põhiliselt koos vnaematega, kuid liiduvabariikide külastused olid seotud suuremas osas ekskursioonidega. See on väga hea, sest ekskursioonijuht andis vastavaid seletusi ka ajalooliste mälestusmärkide kohta, mis muidu oleks võinud tähelepanemata jääda.

IV klassi õpik-lugemiku sissejuhatavas palas "Meie kodumaa" on mainitud, et Nõukogude Liit koosneb 15-st võrdõiguslikust liiduvabariigist. Laste teadmised sellest on väga ebamäärased, näit. tihti võib saada vastuseks, et Nõukogude Liitu kuuluvad Hiina, Bulgaaria, Rumeenia jne. Nende teadmisi on vaja täiustada. Tunnis ilmnes, et nii mitmedki õpilased teadsid nimetada külastatud linnu, kuid ei teadnud, millise liiduvabariigi koosseisu need kuuluvad. Seega oli vaja reisimisel saadud muljeid elustada ja süstematiseerida.

Vennasvabariikides käinud õpilased jutustasid külastatud maade loodusest, majandusest ja linnadest. Nende jutustust oli vaja pidevalt suunata abistavate küsimustega. Üsna elavalt said vestluses kaasa rääkida need õpilased, kes olid midagi nende vabariikide kohta kas ajalehest lugenud, raadiost kuulnud või filmist näinud.

Üsna õppeaasta alguses tuleb läbi võtta teema "Vana-Vene riik". Selles on pikemalt räägitud pealinnast Kiievist. Muidugi erineb tänane Kiiev täielikult vanast Kiievist, kuid üht-teist teadsid õpilased siiski jutustada. Nad rääkisid Kiievi asukohast Dnepri kaldal, Sofia peakirikust, kus nad olid ekskursiooniga käinud, Petšerski Lavrast jne. Nende õpi-

laste jutustused aitasid tundi elavamaks muuta ning äratasid suuremat huvi käsitletava teema vastu.

Samas tunnis sai kasutada ka õpilase muljeid, kes oli viibinud Novgorodis. Suurt huvi pakkusid teistele õpilastele ta jutustused väljakaevamiste kohta, mida on teostatud Novgorodis (õpilane viibis seal ekskursioonil).

Teema juures "Lossi ehitamine" teadsid paljud õpilased jutustada keskaegsete losside varemetest Rakveres, Paines, Toolsel ja Viljandis, nende asukohtadest ja neid ümbritsevatest vallikraavidest. Leidus ka õpilasi, kes ei teadnud nende varemete päritolu - esines arvamusi, et need pärinevad Suure Isamaasõja päevist. Mõned tähelepanelikumad teadsid rääkida ka materjalist, millest ehitati losse.

Õpilased, kes olid käinud Moskvas, olid enamuses külastanud ka Kremlit, selle kirikuid ja Relvapalatit. Tunniks, kus käsitleti teemat "Moskva - Vene riigi pealinn", toodi kaasa sealt ostetud fotosid ja postkaarte ning jutustati seal nähtust.

Vene tsaari Peeter I kuju osutus lastele küllaltki tuntuks. Muidugi, tänu sellele, et ta nimega on seotud mõned kohad Tallinnas. Samuti olid paljud õpilased käinud Leningradis, näinud Vaskratsanikku, külastanud Ermitaaži, Peeter-Pauli kindlust jne.

Enamus õpilasi, kes viibisid Leningradis, oli näinud ka legendaarset ristlejat "Aurora" ja neid kohti, mis olid seotud 1917. a. 24. ja 25. oktoobri sündmustega. Tundi, kus käsitleti vastavat teemat, ootasid õpilased väga.

Narva on vabariigi tähtsaim tekstiilitööstuse ja energetikakeskus, Narva kuulub Nõukogude Liidu vanimate linnade hulka, Linna ajalooline areng on lahutamatus seoses kogu eesti rahva ajaloo ja ning annab tunnistust eesti rahva iidsetest sidemetest vene rahvaga, nende ühisest võitlusest vabaduse ja sõltumatuse eest, Kaasaegse Narva ilmes on säilinud vähe keskaegset, sest linn hävis Suures Isamaasõjas täielikult, Narvast eemal kerkib soojuselektrijaam, mille 150 meetri kõrgused korstnad paistavad juba kaugelt. Narvas on meie suurimaid riidevabrikuid Kreenholmi Manufaktuur.

Narvaga puutume me kokku IV klassi ajaloo kursuses mitmel korral, teemade juures "Vassili Gerassimovi jutustus", "Streik Kreenholmis", "Põhjasõda", "Eesti Tööraha Kommunaal", "Hiiglaslike tööde plaan" jne.

Nimetatud teemade käsitlemisel oli võimalik kasutada õpilaste tähelepanekuid, kes olid käinud Narvas. Leidsid õpilasi, kes teadsid jutustada Kreenholmi Manufaktuurist tänapäeval - hea materjal võrdluseks täälise eluga nimetatud vabrikus eelmise sajandi 70-ndail aastal.

Balti soojuselektrijaama olid õpilased näinud ainult kaugelt.

Käsitledes sõjajärgset ülesehitustööd, võib lasta õpilastel jutustada Narva ilmest ja Narva jõe idakaldale kerkinud Narva hüdroelektrijaamast. Kõik see jutustab rahva ennastsalgavast tööst, vennasvabariikide abist ning Kommunistliku Partei targast juhtimisest.

3 õpilast oli külastanud C. R. Jakobsoni mälestusmuuse

umi Kurgjal ja 2 õpilast Barclay de Tolly hauakambrit Jõgevestes. Ka nende teadmisi sai kasutada vastavate teemade läbivõtmisel.

Selles töös on ära toodud ainult osa teemasid, millede käsitlemisel saab kasutada õpilaste tähelepanekuid külastatud linnadest ja maakohtadest. Kahjuks saab siin jutustada oma muljetest võrdlemisi väike osa õpilasi. Suurem osa jääb siiski kuulajaks.

Iga III klassi õpetaja peaks olema teadlik, kus ta õpilased veedavad suvepuhkuse ning millistest ekskursioonidest võtavad osa. Seda teades, on hea juhtida õpilaste tähelepanu ajaloolistele mälestusmärkidele, milliseid nad võivad suvel antud kohas näha. Ühtlasi tuleb õpetajal rõhutada, et IV klassis tuleb nendest ajaloolistest mälestusmärkidest juttu. See teadmine aktiveerib õpilaste tähelepanu ja annab vaatlustele kindla eesmärgi.

Samuti tuleb ka lastevanematel soovitada ^{lapsi} mitmele poole kaasa võtta. Loomulikult tuleks sealjuures laste tähelepanu juhtida sellele, mis on kõige olulisem. Niisugused ühised käigud annavad head materjali vestluseks kodus, rikastavad laste sõnavara ja avardavad silmaringi.

Pole kahtlust, et lähemate aastate jooksul suureneb veelgi õpilaste arv, kes on külastanud vennasvabariike ja saanud sealt teadmisi, mis aitavad kaasa IV klassi ajaloo-kursuse omandamisele.

Kokkuvõte.

Ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete kujundamine on keeruline ja pikaajaline protsess, mis saab alguse algklassides ja kestab kogu keskkooli jooksul.

Õpetajal tuleb silmas pidada, et IV klassis ajalugu õppimist alustavatel ^{õpilastel} on juba mõningaid kujutlusi minevikust. Suure osa on nad neist omandanud koolis kolme esimese õppeaasta jooksul nii lugemispalade, õpetaja jutustuse kui ka vestluse kaudu.

Teine osa eelteadmistest pärineb õpilaste kodudest ja on saadud vanemate ja vanavanemate jutustuste kaudu. Koduste jutustuste põhjal on õpilased tutvunud peamiselt meie maa hilisema minevikuga.

Väga suurt osa õpilaste ajaloomeele arendamisel etendavad kunstilised filmid. Filmidest pärinevad õpilaste kõige eredamad kujutlused minevikust. Filmi sündmuste lahtimõtestamisel vajavad aga õpilased täiskasvanute abi. Suhteliselt vähem pärineb õpilaste kujutlusi minevikust ajaloolisest ilukirjandusest. Takistavaks asjaoluks on siin õpilaste puudulik lugemisoskus.

Mineviku esimeste ^e mälestusmärkidega on tutvunenud õpilased mõningal määral ajaloo- ja koduloomuuseumides ning arhitektuuriliste mälestusmärkidega meie vanemates linnades.

Raadio, televisioon ja ajakirjandus on tutvustanud õpilasi peamiselt tänapäevaga, tähtsamate ühiskondlik-ajalooliste sündmustega.

Seega kujunevad ajaloomõisted õpilaste teadvuses mitte

ainult äsja õpitud teadmiste, vaid ka eelnevast õppetööst ja ümbritsevaste elust omandatud teadmiste ja kogemuste alusel. Uute kujutluste tekkimisel mängivad olemasolevad põhiliselt soodustavat ja abistavat osa, kuid mõningatel juhtumitel võivad varasemad kujutlused uute tekkimist ka pidurdada.

Kuna olemasolevad eelteaduslikud mõisted on tavaliselt väga püsivad, siis peab õpetaja oma töös neid arvestama.

Ta peab välja selgitama, millised on õpilaste eelteadmised ajaloo kohta, millised tüüpilised vead ja ebakohad esinevad, et hiljem õppetöö käigus juba teadlikult nende parandamisele asuda.

IV klassis täpsustatakse neid eelteaduslikke mõisteid, antakse neile olulised ja konkreetsed tunnused. Samuti omandavad õpilased uusi mõisteid, mis võivad olla aluseks nende edasisele teadmiste omandamisele.

Ajaloo tunnid, kus õpetaja seob oskuslikult õpilaste varasemaid kujutlusi uue õpitava ainega, aitavad kaasa õpilaste loogilise mõtlemise arengule, kasvatavad neis teadmishimu, huvi ümbritseva elu vastu, iseseisvust, initsiatiivi ja lähendavad õpitavat ainet elule.

Seepärast on hädavajalik, et õpetajad õpiksid tundma õpilaste ajaloolaseid eelteadmisi ning tugineksid neile õppetöös. See muudab ajaloo õppimise huvitavaks, tõstab teadmiste taset ja vähendab samaaegselt õpilaste koormust.

Kasutatud kirjandus.

1. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962.
2. Hruštšov, N.S., Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Ettekanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressile, Tallinn, 1961.
3. Andrejevskaja, N. ja Bernadski, V., Ajaloo õpetamise metoodika, Tallinn, 1949.
4. Elango, A., Kuidas kodu võiks avardada silmaringi, Tallinn, 1956.a.
5. Elango, A., Klassijuhataja töö koolis, Tallinn, 1959.
6. Elango, A. ja Liimets, H., Loengud pedagoogikast I, Tartu Riikliku Ülikooli rotaprint, Tartu, 1960.a.
7. Krupskaja, N.K., Valimik pedagoogilisi teoseid, Koostanud N. Konstantinov ja N. Zinevitš, Tallinn, 1949.
8. Koemets, E., Kõrgem närvitegevus ja pedagoogika, Tallinn, 1963.
9. Koemets, E., I.P. Pavlovi õpetuse rakendamine õppe- ja kasvatustöös, Tallinn, 1953.
10. Makarenko, A., Loengud laste kasvatamisest, Tallinn, 1955.
11. Moksa, L., Kommunistliku moraali kasvatamise kogemusi algklassides, "Nõukogude Kool" 1959., nr. 5, lk. 390.
12. Palamets, H., Koduloolise materjali kasutamise teoreetilised alused ajaloo õpetamisel IV klassis, Tartu Riikliku Ülikooli toimetised nr. 123, Tartu, 1962.
13. Palamets, H., Ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete kujundamisest IV klassis, "Nõukogude Kool" 1962., nr. 4, lk. 269.
14. Usai, M., Matemaatiliste mõistete kujundamine, "Nõukogude Kool" 1963., nr. 1, lk. 23.

15. Ušinski, K.D., Valitud pedagoogilised teosed, Tallinn, 1958.
16. Vallner, A., Kodulooprintsiibi rakendamisest I ja II klassis, Tallinn, 1961.
17. Vallner, A., Ideoloogiline kasvatus algklassides, "Nõukogude Kool", 1960., nr. 8, lk. 603.
18. Kommunistliku kasvatusel alused, Õpik, Tallinn, 1961.
19. Kooli töö lastevanematega, Tallinn, 1955.
20. Psühholoogia, Õpik pedagoogilistele institutidele, peatoimetaja A.A. Smirnov, Tallinn, 1960.
21. Павловские среды, т. 111, М.-Л., 1949.
22. Пути активизации усвоения знаний учащимися, Педагогические чтения, под. ред. З.И. Колмыковой и В.И. Самохваловой, Москва, 1960.